

VII

НАТХНЕННЯ ПИСАНЬ

Ми зазнали підбадьорення в наших пошуках певності доказами, що в Біблії маємо втілення Божественного об'явлення. Записи, які дають нам це об'явлення, виявилися істинними, гідними довір'я і єдиними, що мають право передати це об'явлення. Та коли б ми зупинилися на цьому, все ще просто мали б справжній стародавній твір на релігійні теми. Чи можемо підтвердити щось додаткове про Писання? Чи вони також словесно натхнені і безпомилкові в усьому, що говорять? Вважаємо, що вони є такими, звертаючись тепер до дослідження питання натхнення.

I. ВИЗНАЧЕННЯ НАТХНЕННЯ

Для того щоб дати відповідне й точне визначення натхнення, треба поміркувати про декілька споріднених з цим поняттям теологічних концепцій і довести неправдивість фальшивих теорій.

A. Споріднені терміни

Споріднені терміни – об'явлення, натхнення, авторитет, безпомилковість і просвітлення.

1. *Об'явлення.* Ми визначили, що Бог об'явив Себе у природі, історії і сумлінні. Він також об'явив Себе в Своїм Сині і Своєму Слові. Ми, головним чином, тепер зацікавлені безпосереднім об'явленням, що є відмінне від посереднього. Мета об'явлення – сповістити правду, про яку інакше не можна довідатися. Мета натхнення пов'язана із записанням об'явленої правди. Можемо мати об'явлення і без натхнення, що траплялося з багатьма богобоязними людьми в минулому. Це ясно з факту, що апостол Іван чув, як сім громів подали свої голоси, але йому не було дозволено записати того, що вони говорили (Об. 10:3 і далі). Ми можемо також мати натхнення без посереднього об'явлення, як це було з авторами, які записали, що вони бачили власними очима чи довідалися через дослідження (Лк. 1:1-4; 1 Ів. 1:1-4). Лука, як історик, досліджував записані дані, перевіряв усну традицію в написанні своєї Євангелії, був очевидцем багатьох подій, записаних у Діях Апостолів. Апостол Іван, з іншого боку, отримав багато об'явлення через безпосереднє

об'явлення від Бога. Обидва ці мужі були натхнені, коли записували свій матеріал, але той матеріал був отриманий у відмінний спосіб. Звичайно, в ширшому значенні ми говоримо про цілісність Писання, як Божого самооб'явлення. Деяке об'явлення було дане безпосередньо, деяке посередньо – через Божі спасаючі дії в людській історії.

2. *Натхнення.* Натхнення пов'язане з записом правди. Дух Божий спонукав людей написати шістьдесят шість книг Біблії (Дії Ап. 1:16; Євр. 10:15-17; 2 Петр. 1:21). Писання повністю і словесно натхненне. Воно Богонатхненне (2 Тим. 3:16). Більш повне визначення натхнення буде подане пізніше в цьому розділі.

3. *Авторитет.* Біблія несе в собі Божественний авторитет. Вона зобов'язує розум, сумління, волю і серце людини перед Богом. Людина, її віровчення і Церква – підлягають авторитетові Писання. Бог промовив – ми повинні підпорядкуватися. Вічне – “так говорить Господь” – є нашим стандартом.

4. *Непомильність.* Святе Писання не тільки натхненне і авторитетне, а й непомильне, непогрішиме. Під цим маємо на увазі, що воно без помилок в оригінальних рукописах. Воно непомильне в усьому, що стверджує, – в історичних, наукових, моральних або доктринальних питаннях. Непомильність поширена на все Писання і не обмежена до певного вчення Писання.

5. *Просвітлення.* Той, Хто надихнув мужів написати Святе Письмо, просвітлює розум тих, хто його читає. Через гріх і запаморочене розуміння, що було спричинене гріхом, ніхто не може правильно розуміти Писання (Рим. 1:21; Еф. 4:18). Але Святий Дух може просвітити розум віруючого для розуміння Писання. Це тягар, про який іде мова в 1 Кор. 2:6-16; Еф. 1:18. Апостол Іван говорить про це також і в 1 Ів. 2:20, 27.

Б. Неадекватні теорії натхнення

Упродовж віків пропонувалися різноманітні теорії натхнення, які часто містили деяку правду, проте залишилися недостатніми визначеннями.

1. *Природне натхнення чи теорія інтуїції.* Ця теорія твердить, що натхнення – це просто вища проникливість з боку природної людини. Це просто підсилення і облагородження релігійного сприймання автора. Цей погляд ставить деякі величні гімни церкви на рівні з Біблією. Насправді ж, він сплутує діло просвітлення Святого Духа з Його особливим ділом натхнення. Просвітлення не пов'язане з передаванням правди, а з розумінням вже оголошеної правди.

2. *Динамічна або часткова теорія натхнення.* Ця теорія твердить, що Бог дав здатність, потрібну для достовірного передання правди, дорученої авторам Святого Писання, щоб вони її проголосили. Ось це і зробило їх непогрішними в питаннях віри і практики, але не в речах, які безпосередньо не є релігійного характеру. Таким чином, автор міг помилятися в питаннях, пов'язаних з історією чи наукою. Проблеми, пов'язані з цим поглядом, очевидні. Як же ми можемо визнати одне речення Писання, а не інше? Хто може сказати нам, яка частина Святого Писання правильна, а яка ні? Крім того, хто може сказати нам, як розрізняти питання, які необхідні для віри і практики, а які ні? Біблія ніде не говорить нам, що натхнення охоплює тільки питання, пов'язані з вірою і практикою. Вона заявляє, що все Писання Богом натхнене (2 Тим. 3:16).

3. *Теорія, яка навчає, що натхнені думки, не слова.* Згідно з цією теорією, Бог пропонував думки об'явлення, але дозволив людині висловити об'явлення словами. Проте Писання вказує, що й самі слова натхнені. Апостол Павло пише, що він говорив "не вивченими словами людської мудрості, але вивченими від Духа Святого, порівнюючи духовне до духовного" (1 Кор. 2:13). Він далі заявив, що все Писання Богом натхнене (2 Тим. 3:16), тобто вживані слова також натхнені. До того ж, тяжко думати про думку, окремо від слів. Як Паше (Pache) констатує: "Ідеї можуть зароджуватися і передаватися тільки за допомогою слів".¹ Отже, не можна собі уявити, щоб можна було відокремити одне від іншого. Саусі робить висновок: "Отже, не може бути натхнення думок, яке в той самий час не охоплює слів, через які висловлюються думки".² Справді, самі слова повинні бути натхненні, а не тільки думки та ідеї.

4. *Теорія, яка навчає, що Біблія містить в собі Боже Слово.* За цією теорією, Біблія – це людська книга, яку Бог може перетворити в Своє Слово у момент особистої зустрічі. Автори Святого Писання писали про свої зустрічі з Богом у зразках думки своєї доби. Ці автори включали в свої писання різноманітні надприродні міфи й чудотворні вигадки, щоб передати духовні істини. Завдання інтерпретатора – здерти всі міфічні прикраси, намагатися прийти до духовної правди, яку Бог має для нас. Отже, з Писання треба усунути міфи. Писання стає для нас Божим Словом в той існуючий момент, коли Бог досягає нас і об'являє Себе в Своєм Слові. На противагу цьому поглядові можна багато чого сказати. По-перше, це надто суб'єктивний підхід до Святого Писання. Можна так зробити, що Біблія говоритиме щось одній людині, щось інше – іншій. Це ставлення усуває об'єктивний підхід до тлумачення Біблії. Воно дійсно відкидає Біблію як святе, непомильне Боже Слово. Тому

Паше ставить собі питання: "Якщо багато сторінок Біблії невірогідні й вигадані, що ж тоді залишається певним?"³ Через те що людина впродовж історії довела свою погрішимість і ненадійність у відношенні до теорій тлумачення, то чи ж ми не повинні краще визнати Святе Писання як Боже об'явлення людині, натхнене Божим Духом, цілком достовірне і непомильне в будь-якому відношенні?

5. *Теорія диктування.* Теорія диктування твердить, що автори Святого Писання були тільки перами, секретарями, а не істотами, індивідуальність яких було збережено і якимось вштовхнуто в службу справи натхнення. За цим поглядом, манера (стиль) висловлювання належить Святому Духові. Дехто навіть переконував, що граматики Святого Писання повсюдно повинні бути досконалою, бо це грамика Святого Духа. Проте ця теорія ігнорує явні відмінності в стилі висловлювання, наприклад, Мойсея, Давида, Петра, Якова, Івана і Павла. Дехто намагався задовольнити цю складність припущенням, що Святий Дух в кожному випадку засвоював спосіб висловлювання автора, але є кращий спосіб для пояснення і захисту словесного натхнення. Ми повинні визнати двояку природу Біблії: з одного боку, це Богонатхненна книга, а з іншого – вона має людський характер. Бог використовував живих людей, а не мертве знаряддя. Він не відкладав набік людську особистість, а використовував саме ту особистість людських авторів у написанні Свого об'явлення.

В. Біблійна доктрина натхнення

Святий Дух так провадив і наглядав за авторами священних текстів, використовуючи їхні власні виняткові особистості, що вони писали все, що Він бажав, щоб вони писали, без крайнощів чи помилок. Тепер звернемо увагу на деякі речі. (1) Натхнення нез'ясовне. Це дія Святого Духа, та ми не знаємо точно, як саме діє сила Святого Духа. (2) Натхнення, у вузькому значенні, обмежене до авторів Писання. Інші книги – не натхнені в цьому самому значенні. (3) Натхнення – це по суті керівництво. Це означає, що Святий Дух наглядав за вибором матеріалів, які мали використовуватися, над словами, які мали бути в написанні тих матеріалів. (4) Святий Дух зберігав авторів від усяких помилок, від усяких упущень. (5) Натхнення простягається і на слова, а не тільки на думки й концепції. Таким чином, ми говоримо про повне і словесне (усне) натхнення Біблії; повне, бо натхнення цілковите і без обмеження, воно включає все і кожне Писання (2 Тим. 3:16); словесне, бо воно включає кожне слово (1 Кор. 2:13). (6) Натхнення підтвержується тільки автографами Писань, не його версіями, стародавніми чи сучасними, ані жодними наявними єврейськими чи

грецькими рукописами, також ніякими відомими критичними текстами. Всі вони, як відомо, мають помилки в деяких подробицях, і ми не знаємо рукописів, які не мають ніяких помилок. Незважаючи на те що первісні автографи нам недоступні, якихось слів, які ще сумнівні, дуже мало, і цей стан не впливає на жодну догму.

Треба також сказати слово про відмінність між натхненням і авторитетом. Звичайно, вони тотожні. Те, що натхнене, - авторитетне для навчання й поведінки, проте інколи буває інакше. Наприклад, заява сатани до Єви записана за натхненням, але вона неправдива (Бут. 3:4 і далі). Це саме можна сказати про Петрову пораду Христові (Мт. 16:22) і про заяву Гамаліїла синедріонові (Дії Ап. 5:38 і далі). Ніщо з цього не представляє погляд Бога, тому воно не авторитетне, хоч і знаходиться в Біблії. Це саме можна сказати про тексти, взяті поза контекстами, яким даються надто відмінні значення, що відрізняються від того, якими вони є в своїх контекстах. Слова натхненні, та їхнє нове значення не авторитетне. Ми повинні вважати кожне твердження за натхненне та авторитетне, якщо в контексті немає натяку на останнє в даному прикладі.

II. ДОКАЗИ НАТХНЕННЯ

Є дві основні речі, на яких ми можемо базувати теорію словесного і повного натхнення Святого Писання: характер Божий і характер та твердження самої Біблії.

A. Характер Божий

Буття Бога явне з того факту, що Він об'явив Себе, що й було доведено за допомогою різноманітних доказів на підтвердження Його буття. При дослідженні того об'явлення і тих доказів ми довідалися про деякі Його відмінні характерні риси. Ми ще будемо досліджувати дещо відносно Його природи, хоча вже знаємо, що Він особовий, всемогутній, святий і люблячий Бог.

Якщо Бог є все це, тоді ми сподіваємося, що Він волелюбно турбуватиметься про Своє створіння і прийде йому на допомогу. Він турбується про людину і приходить їй на допомогу. Це очевидно з Його забезпечення її матеріальними і тимчасовими потребами: Він нагромадив у землі мінерали і паливо. Він забезпечив людину атмосферою, в якій вона може існувати. Він дав землі родючість, сонячне світло і дощ, холод і сніг. Він дав людині розуміння, яким чином ці речі можуть задовольняти її потреби. Але людина має ще духовні й вічні потреби. У неї є проблема гріха. Ніщо в природі чи сумлінні не говорить їй, що є правдиво етичним стандартом життя, ніщо не вказує на те, як стати справедливою перед Богом. Людина відчуває, що вона безсмертна, і дивується, що їй треба зробити, щоб

приготуватися до вічності. Чи ж Бог, який так щедро подбав про нижчі потреби людини, не подбає також про її вищі потреби? Природно, відповідь повинна бути рішуче "так". Знаючи, що Бог, будучи таким Богом, яким Він є, а людина, маючи такі потреби, які вона має, можна сподіватися, що Бог дасть людині знати про Свої стандарти і план спасіння. Якщо Він дасть це знання, то чи ж Він залишить людину на непевне і помилкове висловлення? Абсолютно правильно, що Бог використовує викуплених, хоч і здатних помилятися людей, як Своїх слуг примирення (2 Кор. 5:18-20). Але ми, спасенні, хоч і грішні люди, маємо потребу в непогрішному Слові, щоб його благовістити. Бог усякої правди дав нам авторитетне, непомильне Слово, щоб ми вірили йому і благовістили його. Шедд пише:

“Неймовірно, щоб Бог виявив факт чи доктрину людському розумові і не зробив нічого, щоб зберегти точний виклад його. Особливо у випадку, коли догма є однією з таємниць релігії. Такі глибокі істини, як трійця, втілення, заступницьке викуплення чужої провини тощо, потребують нагляду і керівництва непогрішимого Духа, щоб забезпечити сповіщення, яке не буде вводити в оману. Отже, більш природно припускати, що пророк чи апостол, який отримав безпосередньо від Бога глибоку і таємничу істину, недосяжну людському інтелектові, не буде залишений наодинці зі своїми власними безпомічними зусиллями в передачі того, що він отримав. Особливо ж неправдоподібно те, щоб сповіщення від Бога було одягнуте в екстравагантний і легендарний костюм”.⁴

Б. Характер і твердження Біблії

Біблія своїм змістом перевищує всі інші релігійні книги. Вона встановлює найвищі етичні стандарти, приписує абсолютний послух, засуджує всяку форму гріха, проте повідомляє грішника, як він може стати справедливим перед Богом. Як могли б ненадхненні люди написати таку книгу, як ця? Біблія виявляє чудову єдність. Хоч потрібно було сорок людей і зайняло приблизно 1600 років для написання шістдесяти шести книг Біблії, Біблія – це одна книга. Має один догматичний погляд, один моральний стандарт, один план спасіння, одну програму віків, один світогляд. Специфічності Мойсеєвої системи зрозумілі в світлі поступового об'явлення. Закон, благодать і доктрина про Святого Духа дані Богом для Його цілей. Угода для тісного союзу політичних і релігійних елементів в єврейському способі правління повинна була бути тимчасовою і не призначалася на теперішній час. В усьому цьому є план і мета. Жодні інші священні книги не виявляють такої органічної єдності,

яка є в Святому Писанні.

Вона стверджує, що вона – Боже Слово. Якщо людина чи книга говорить правдиво про всі інші питання, ми повинні також дозволити їм говорити про себе. Біблія говорить правдиво про інші питання і робить певні твердження про себе. Ці твердження з'являються в різні способи. (1) Більше ніж 3800 разів автори Старого Заповіту вживають терміни: “так говорить Господь”, “і було слово Господнє до” такої і такої особи, “і сказав Господь” чи щось рівнозначне. (2) Автори Нового Заповіту вживають такі вирази, як: “розповідаючи вам про всю Божу постанову”, “в словах... навчених Духом”, “що воно правдиво – слово Бога”, “Господня заповідь”. (3) Різні автори констатують абсолютну досконалість і авторитет закону та свідчення (Пов. Зак. 27:26; 2 Цар. 17:13; Пс. 19:7; 33:4; 119:89; Іс. 8:20; Гал. 3:10; 1 Петр. 2:23). (4) Одна книга визнає іншу, що вона говорить з абсолютною остаточністю (Іс. Нав. 1:7 і далі; 8:31 і далі; Езд. 3:2; Неєм. 8:1; Дан. 9:2, 11, 13; Зах. 7:12; Мал. 4:4; Дії Ап. 1:16; 28:25; 1 Петр. 1:10 і далі). (5) Апостол Петро ставить Послання ап. Павла нарівні з “іншими Писаннями” (2 Петр. 3:15 і далі). (6) Апостол Павло заявляє, що весь Старий Заповіт натхнений (2 Тим. 3:16). Апостол Петро пише: “Бо ви знаєте перше про те, що жодне пророцтво в Писанні від власного вияснення не залежить. Бо пророцтво ніколи не було з волі людської, а звіщали його святі Божі мужі, проваджені Духом Святим” (2 Петр. 1:20 і далі).

Звернімо також увагу на Господні погляди щодо натхнення. Він сказав: “Писання не може бути порушене” (Ів. 10:35). В трьох частинах Старого Заповіту, “в Законі Мойсеєвім, в Пророків, і в Псалмах” Він знайшов вчення про Себе (Лк. 24:44 і 27). Він також сказав, що прийшов не руйнувати Закон, а виконати (Мт. 5:17). Він вказав на Свою концепцію натхнення, кажучи: “Доки небо й земля не минеться – ані йота єдина, ані жоден значок із Закону не минеться, аж поки не збудеться все” (Мт. 5:18; Лк. 16:17). Він вірив у словесне натхнення Закону. “Закон” на цьому тлі безсумнівно включав увесь Старий Заповіт.

Ісус зробив важливі провіщення щодо збереження і тлумачення фактів, пов'язаних з Ним і Його місією. Перш як відійти на небо, Він сказав Своїм учням, що Святий Дух перетворить їх на компетентних вчителів правди. Ось це, сказав Ісус, Святий Дух здійснить, коли прийде до них, навчить їх усього, пригадуючи їм усе, що Він їм говорив, попровадить їх до цілої правди і виявить, що має статися (Ів. 14:26; 16:13). Ці обітниці охоплюють факти земного життя Христа, життєвий досвід ранніх учнів, викладені догмати в посланнях і передбачення в книзі Об'явлення. Апостоли твердили, що вони отримали цього Духа (Дії Ап. 2:4; 9:17; 1 Кор. 2:10-12;

7:40; Як. 4:5; 1 Ів. 3:24; Юди 19) і що вони говорять під Його впливом і владою (Дії Ап. 2:4; 4:8, 31; 13:9; 1 Кор. 2:13; 14:37; Гал. 1:1, 12; 1 Сол. 2:13; 4:2, 8; 1 Петр. 1:12; 1 Ів. 5:10 і далі; Об. 21:5; 22:6, 18 і далі). Таким чином, нашого Господа можна зрозуміти, що Він гарантує також і натхнення Нового Заповіту.

III. ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЦЬОМУ ПОГЛЯДОВІ НАТХНЕННЯ

У світлі вищезазначених фактів, люди повинні вірити в словесне натхнення Біблії, але з цим поглядом є проблеми, на які треба звернути увагу.

A. Цитати незнання чи помилки

Апостол Павло сказав перед Ананієм: “Не знав я, брати, що то первосвященик” (Дії Ап. 23:5). Тут ап. Павло визнає своє незнання, а не займається питанням натхнення. Запис цього твердження повністю натхнений. Промови утішителів Йова мали помилки. Натхнення гарантує точний запис цих промов, а не правдивість їхнього змісту. Є різниця між тим, що оповідається, і тим, що стверджується, між фактом, що щось було сказано, і правдивістю сказаного. Все, що Писання “стверджує як правдиве і вільне від помилки, треба й приймати таким”.⁵

Але що наступне означає: “Іншим же я говорю, не Господь” (1 Кор. 7:12)? Господь дав заповіді відносно розлучення (Мт. 5:31 і далі; 19:3-9); тепер ап. Павло говорить з даним йому авторитетом. Він не проводить демаркаційну лінію між авторитетними заповідями Христа і своїми власними. Найімовірніше, він сам претендує на натхнення і авторитет, щоб викладати догмати і практику (1 Кор. 7:12, 25). Він міркує, що й він має “Божого Духа” (1 Кор. 7:40).

B. У науці та історії

Біблія – це не підручник науки чи історії. Але якщо вона словесно натхнена, то сподіваємося, що вона промовлятиме правдиво, коли тільки торкнеться будь-якого з цих предметів. Але так як вчені ще досі говорять про схід і захід сонця, чотири сторони світу тощо, так само Біблія часто користується мовою видимості. Уявні недосконалість, помилки, протиріччя звичайно зникають, коли беремо до уваги нетехнічний стиль авторів, уривчастий характер багатьох розповідей, додаткову природу багатьох речей, записаних багатьма авторами, історичний стан, який дав початок лінії поведінки і помилковості книжникам.

Археологічні знахідки стали причиною підтвердження історичної точності Старого Заповіту. Гаммурабі, Саргон II, гетти, Валтесар

вже більше не завдають клопоту історикам. Це також правдиво стосовно Нового Заповіту. Квіріній (Лк. 2:2), Лісаній (Лк. 3:1), Павло (Дії Ап. 13:7) і Галліон (Дії Ап. 18:12) – всі вони були ототожнені і доводять історичність розповідей.

Різниця в кількості загиблих під час поразки (Числ. 25:9; 1 Кор. 10:8) зникає, коли уважно прочитаємо обидва тексти. “Рівним місцем” (Лк. 6:17), мабуть, була рівнина на горі (Мт. 5:1). Єрихон був новий і старий, сліпці, можливо, були uzдоровлені між тими двома Єрихонами (Мт. 20:29; Мр. 10:46; Лк. 18:35). Марко і Лука, мабуть, мали намір згадати тільки більш помітний, як у випадку uzдоровлення в Десятимісті (Мт. 8:28; Мр. 5:2; Лк. 8:27).

В. У чудах і пророцтві

Доказ про чуда і пророцтво вже був даний, але додамо, що розповіді про чуда Христа так органічно переплетені з розповіддю решти Його життя, що неможливо усунути першу розповідь, не зруйнувавши в той самий час іншої. Коли хто вірить у фізичне воскресіння Христа, тоді вже не залишається нездоланної перепони до схвалення інших чуд Писання. Саусі зауважує: “Коли визнати факт буття Бога... то не може бути логічної причини заперечувати Його надприродне втручання – де і коли Він хоче”.⁶

У світлі здійснення пророцтва відносно Вавилону, Мідіє-Персії, Греції, Риму, Ізраїлю, Христа і характерних рис сучасного віку ми не повинні бути скептиками стосовно можливості провісного пророцтва. Те, що вважається за помилки в пророцтві, звичайно є неправильним тлумаченням його. Частина книги Дан. 2, 7, 9, 11, 12, частина Зах. 12-14 і більшість Об'явлення ще чекають на здійснення.

Г. У цитуванні і тлумаченні Старого Заповіту

Більшість наших труднощів стосовно цього зникає, якщо розглянемо кілька пунктів. (1) Іноді автори Нового Заповіту просто висловлюють свої ідеї запозиченими словами з уривка Старого Заповіту, без удавання, що вони той уривок інтерпретують (Рим. 10:6-8; Пов. Зак. 30:12-14). (2) Інколи вказують на типовий елемент в уривку, який звичайно не вважався типовим (Мт. 2:15; Ос. 11:1). (3) Інколи дають признання ранішому пророцтву, коли дійсно цитують з його пізнішої форми (Мт. 27:9; Зах. 11:13). (4) Інколи цитують очевидно фальшивий переклад Септуагінти на тій підставі, що неправильний переклад передасть принаймні одне із значень єврейського тексту (Еф. 4:26; Пс. 4:5 в LXX). (5) Інколи об'єднують дві цитати в одну, приписуючи все видатнішому авторові (Мр. 1:2 і далі; Іс. 40:3; Мал. 3:1).

Крім того, якщо ми віримо в можливість надприродного діла Святого Духа в серці людини, тоді нам не важко вірити в можливість надприродної дії Святого Духа у створенні Святого Писання. Якщо визнаємо Святого Духа за правдивого автора Святого Писання, тоді не зможемо відмовити Йому права користуватися Старим Заповітом в жоден вищезгаданий спосіб.

Г. У моралі і релігії

Практично всі так звані помилки в моралі і релігії є в Старому Заповіті. Проте всі труднощі стосовно цього зникають, якщо пам'ятатимемо наступні факти. (1) Грішні вчинки людей можуть бути записані, але вони не санкціоновані, як, наприклад, оп'яніння Ноя (Бут. 9:20-27), кровозмішання Лота (Бут. 19:30-38), обман Якова (Бут. 27:18-24), перелюб Давида (2 Сам. 11:1-4), багатошлюбність Соломона (1 Цар. 11:1-3; Пов. Зак. 17:17), суворість Естер (Ест. 9:12-14), відречення Петра (Мт. 26:69-75). (2) Деякі лихі вчинки, здається, схвалюються, та насправді визначається добрий намір чи супровідна чеснота, а не сам лихий вчинок, як, наприклад, віра Рахав, не її дволичність (Іс. Нав. 2:1-21; Євр. 11:31; Як. 2:25), патріотизм Яіл, а не її зраду (Суд. 4:17-22; 5:24), віру Самсона, а не його бурлакування (Суд. 14-16; Євр. 11:32). (3) Деякі були допущено як відносно справедливе, а не абсолютно справедливе, наприклад, розлучення (Пов. Зак. 24:1; Мт. 5:31 і далі; 19:7-9) і помста (Вих. 21:23-25; Мт. 5:38 і далі; Рим. 12:19-21). (4) Деякі молитви й Божественні накази виражають тільки мету суверенного Бога, Який часто через людей виконує Свої задуми, наприклад, проклинаючі Псалми (35, 69, 110, 137) і наказ знищити ханаанеян (Пов. Зак. 7:1-5, 16; 20:16-18).

Дехто стверджує, що певні книги негідні знаходитися в священному каноні. Книги Естер, Йова, Пісня над Піснями, Еклезіяста, Йони, Якова і Об'явлення були піддані такій критиці. У відповідь ми сказали б, що ця думка базується на недостатньому розумінні мети і методу цих книг, що вона ігнорує свідчення багатьох відносно їхньої цінності. Коли правдивий задум цих книг буде усвідомлено, вони виправдають себе не просто як корисні, а навіть як необхідні для заокругленої схеми доктрини.

ЧАСТИНА ІІІ

ТЕОЛОГІЯ

Ствердивши, що в Писанні маємо вище і єдино непогрішиме джерело теології, продовжуємо тепер базувати на ньому наші наступні дослідження. Будучи високої думки про Біблію, ми не забуваємо важливості розуму, інтуїції, символів віри, церковних конфесій тощо. Але, як вже ствердили, вони не є дійсними джерелами для теології, а тільки допоміжними засобами для розуміння Божого об'явлення, особливо як воно є в Писаннях. При опрацюванні біблійної системи теології, найперше розглянемо персону і діла Бога. Заради зручності викладання цей предмет поділено на чотири частини: природа Бога, єдність і триєдність Бога, декрети Бога і діла Бога.

VIII

ПРИРОДА БОГА: СУТНІСТЬ І АТРИБУТИ

Багато характерних рис Бога вже було розкрито у зв'язку з попереднім вивченням об'явлення Бога і доказами Його буття. Але вони були згадані досить посередньо і несистематично, на деякі факти ледве чи було звернено увагу. Цей предмет тепер простежимо більш докладно, матеріали розмістимо в упорядковану систему. Цей розділ стосується природи Бога з особливим посиленням на Його сутність і атрибути.

I. СУТНІСТЬ БОГА

Терміни "сутність" і "субстанція" практично є синонімами, коли йде мова про Бога. Їх можна визначити як те, що лежить в основі всього зовнішнього виявлення; це – сама реальність, матеріальна чи нематеріальна, субстрат – основа будь-чого, в чому перебувають якості чи атрибути. Обидва ці терміни стосуються основного аспекту Божої природи; якби не було сутності чи субстанції, не було б і атрибутів. Говорити про Бога – це говорити про сутність, субстанцію, а не просто про ідею чи уособлення ідеї.

Є різниця між сутністю і атрибутами Бога, тому виникає запитання – як їх відрізнити? Ми усвідомлюємо, що, можливо, деякі так звані атрибути, щиро кажучи, цілком не є атрибутами, а різними аспектами Божественної субстанції. Духовність, самотність, неосяжність і вічність – це атрибути.

A. Духовність

Бог – це субстанція. Проте Він не матеріальна субстанція, а духовна. Ісус сказав: "Бог є Дух" (Ів. 4:24). Не маючи артиклю в грецькій мові, це твердження визначає природу Бога як духовну.

1. *Він нематеріальний і безтілесний.* Ісус сказав: "Бо не має дух тіла й костей, а Я, бачите, маю" (Лк. 24:39). Якщо Бог є дух, то Він нематеріальний і безтілесний. Друга заповідь "Декалога" (Десяти заповідей), яка забороняє виготовлення різьби і всякої подоби (Вих. 20:4), базована на безтілесній природі Бога; як також численні заповіді проти ідолопоклонства (Лев. 26:1; Пов. Зак. 16:22).

Але що скажемо про вислови, які зображують Бога так, ніби Він має частини тіла: руки (Іс. 65:2; Євр. 1:10), ноги (Бут. 3:8; Пс. 8:7), очі (1 Цар. 8:29; 2 Хр. 16:9), вуха (Неем. 1:6; Пс. 34:16)? Це антропоморфічні і символічні зображення, які вживаються, щоб представити Бога реальним, виражати Його різні інтереси, сили, діяльність.

Людина відрізняється тим, що має обмежений дух, який здатний перебувати в матеріальному тілі (1 Кор. 2:11; 1 Сол. 5:23). Бог – безмежний дух, і як такий – безтілесний (Дії Ап. 7:48).

2. *Він невидимий.* Ізраїльтяни “не бачили того дня жодної постаті”, коли Господь з’явився їм на горі Хорив, тому їм було заборонено виготовляти якусь подобу Його (Пов. Зак. 4:15-19). Бог сказав Мойсеєві, що людина не може бачити Його і жити (Вих. 33:20). Апостол Іван говорить: “Ніхто Бога ніколи не бачив” (Ів. 1:18). Апостол Павло називає Його “невидимий Бог” (Кол. 1:15; Рим. 1:20; 1 Тим. 1:17) і заявляє, що Його “не бачив ніхто із людей, ані бачити не може” (1 Тим. 6:16). Проте, деякі уривки Святого Писання вказують, що викуплені віруючі люди колись побачать Його (Пс. 17:15; Мт. 5:8; Євр. 12:14, Об. 22:4).

Що скажемо про уривки Святого Писання, в яких говориться, що люди бачили Бога – Бут. 32:30; Вих. 3:6; 24:9 і далі; Числ. 12:6-8; Пов. Зак. 34:10 і Іс. 6:1? Коли хто бачить своє лице в дзеркалі, він, до певної міри, бачить себе. З іншого боку, він буквально не бачить себе. Ось так люди бачили відображення Божої слави, та не бачили Його сутності (Євр. 1:3). Дух також може виявляти себе видимо (Ів. 1:32; Євр. 1:7).

Коли Мойсей бачив Бога “ззаду” (Вих. 33:23), це була відповідь на його прохання побачити славу Господню (в. 18). Замість того щоб тлумачити це як буквально і видиме бачення Бога, що за контекстом є неможливим (в. 20), краще зрозуміти це як подальший ефект, чи, як говорить Драйвер, “вечірню зорю” Бога.¹

Теофанії – це з’явлення Божества у видимому вигляді. Після того, як він боровся з людиною, Яків сказав: “Я бачив був Бога лицем у лице” (Бут. 32:31). “Ангел Господній” був видимим з’явленням Божества (Бут. 16:7-14; 18:13-33; 22:11-18; Вих. 3:2-5; Суд. 6:11-23; 1 Цар. 19:5-7; 2 Цар. 19:35). Слід звернути увагу, що в певних уривках “ангел Господній” ототожнюється з “Господом” (пор. Бут. 16:11 з в.13; Вих. 3:2 з в. 4; Суд. 6:12 з в. 16).

3. *Він живий.* Ідея духа виключає не тільки ідею матеріальної субстанції, а й неживої субстанції. Вона вказує, що Бог живий. Ось тому Його названо “живим” Богом (Іс. Нав. 3:10; 1 Сам. 17:26; Пс. 84:3; Мт. 16:16; 1 Тим. 3:15; Об. 7:2). Життя вказує на почуття, силу, діяльність. Бог має все це (Пс. 114, 115:11). Він є джерелом і

утримувачем всього життя: рослинного, тваринного, людського, духовного, вічного (Пс. 36:10; Ів. 5:26). Живий Бог часто протиставляється мертвим ідолам (Пс. 114, 115:11-17; Дії Ап. 14:15; 1 Сол. 1:9). Наш Бог живий. Він бачить, чує, любить. Ідоли поган – мертві, нездатні бачити, чути, любити.

4. *Він особа.* Гегель та ідеалістичні філософи помиляються, представляючи Бога як безособового духа, бо сама ідея духа говорить про особистість. Єдиний шлях для визначення, до чого подібний дух, окремо від Святого Писання, це за аналогією з людським духом: Через те що людський дух є особою, то й Божественний Дух мусить бути особою, бо інакше Він буде істотою нижчого порядку, ніж людина. В людині впродовж життя особистість і тілесність об'єднані в одному індивіді. В час смерті цей зв'язок припиняється – тіло повертається в тління, особистість продовжує існувати. В час воскресіння особистість знову втілюється, нормальний склад людини буде відновлений. Але в Бозі є особистість без тілесності. Яка ж тоді сутність особистості? Самосвідомість і самовизначення.

Самосвідомість більше, ніж свідомість. Як свідома істота, людина іноді має відчуття й апетит, яких вона не пов'язує з собою. Вона мислить спонтанно, але не думає про те, про що вона думає. Тварина, мабуть, має якусь міру свідомості. Як самосвідома істота, людина пов'язує свої почуття, апетит і думки з собою. Подібно цьому і самовизначення є більше ніж визначення. Тварина має визначення, проте воно механічне. Людина має відчуття свободи і робить вибір ззовні, враховуючи мотиви і кінець. Автори Святого Писання приписують Богові як самосвідомість (Вих. 3:14; Іс. 45:5; 1 Кор. 2:10), так і самовизначення (Йова 23:13; Рим. 9:11; Еф. 1:9, 11; Євр. 6:17). Він Істота, Яка може сказати “Я” і “Мене” (Вих. 20:2 і далі), може відповісти, коли звернутися до Неї на “Ти” (Пс. 90:1 і далі).

Святе Писання теж представляє Бога, Який володіє характерними психологічними рисами особистості: інтелектом (Бут. 18:19; Вих. 3:7; Дії Ап. 15:18), чутливістю (Бут. 6:6; Пс. 103:8-14; Ів. 3:16) і волею (Бут. 3:15; Пс. 114, 115:11; Ів. 6:38). Крім того, воно приписує Богові якості і відносини особистості. Його представлено, що Він говорить (Бут. 1:3), бачить (Бут. 11:5), чує (Пс. 94:9), сумує (Бут. 6:6), жалкує (кається, зітхає, важко дихає) – Бут. 6:6, гнівається (Пов. Зак. 1:37), ревнивий (Вих. 20:5), щедрий (співчутливий) (Пс. 111:4). Про Нього говорить, що Він Творець (Дії Ап. 14:15), Захисник (Неем. 9:6), Володар (Пс. 75:8; Дан. 4:29) і Годувальник всього (Пс. 104:27-30; Мт. 6:26-30).

Треба розрізняти між особистістю сутності і кількома

відмінностями, які творять сутність. Зрозуміло, сутність не може бути одночасно трьома особами і однією особою, якщо термін "особа" вживається в тому самому значенні обидва рази. Сутність може бути і одночасно є трьома особами і однією особовою істотою. Буття трьох окремих осіб в Божестві завершується самосвідомістю і самовизначенням одного Бога; одночасно є самосвідомість і самовизначення кожної з трьох осіб.

Б. Самобутність

Тоді як підстава для існування людини є поза нею, буття Бога не залежить ні від чого, що є поза Ним Самим. Як Хома Аквінський (1225-1274) сказав: "Він - першопричина; Сам же Він - безпричинний". Його самобутність полягає в Його ствердженні: "Я Той, хто є" (Вих. 3:14. Порівняймо "Я Той", Христове вчення відносно Самого Себе, Ів. 8:58; Іс. 41:4; Об. 1:8), як воно звичайно передається в імені "Єгова" (Вих. 6:3). Однак Божа самобутність не ґрунтується на Його волі, а на Його природі. Він існує з необхідності Своєї природи, як безпричинна Істота. Неправильно говорити, що Бог є Своєю власною причиною, бо тоді Він мав би силу знищити Себе.

В. Неосязність.

Бог безмежний щодо простору. Він необмежений простором. Навпаки, весь обмежений простір залежний від Нього. Фактично, Він над простором. Святе Писання ясно навчає про Божу неосязність (1 Цар. 8:27; 2 Хр. 2:6; Пс. 113:4-6; 139:7, Іс. 66:1; Єр. 23:24; Дії Ап. 17:24-28). Цю доктрину важко зрозуміти через духовність Його природи і нашу неспроможність думати безпростірними термінами. Однак нам зрозуміло: Бог є іманентний і трансцендентний. Він повсюдно присутній у Своїй сутності, як також у пізнанні й силі. Духовна субстанція, подібна душі, наявна там, де вона присутня, як звершене ціле стосовно всього.

Г. Вічність

Бог також безмежний щодо часу. Він без початку і кінця, Він вільний від усякої послідовності часу, але Він є причиною часу. Те, що Він без початку і кінця, можна зрозуміти з Його самобутності. Той, Хто існує з причини Своєї природи, а не Своєї волі, натурально завжди існував і продовжуватиме існувати завжди. Але що Бог вічний, про це багато навчається в Писанні. Його названо "Бог Вічний" (Бут. 21:33). Псалмоспівець говорить: "Від віку й довіку - Ти Бог" (Пс. 90:2) і "Ти ж - Той Самий, а роки Твої не закінчаться"

(Пс. 102:28). Пророк Ісаїя представляє Бога: “високий і піднесений, повіки живущий” (Іс. 57:15). Апостол Павло говорить, що Бог “єдиний має безсмертя” (1 Тим. 6:16; Ав. 1:12).

Час, як його звичайно розуміють, – це тривання, вимірюване послідовністю, але Бог вільний від усякої послідовності часу. Бог, пише Шедд, “одночасно володіє всім Своїм триванням... Все Божественне пізнання і досвід є завжди перед Божественною істотою, так що немає частин, які змінювалися б наступними частинами”.² Вічність для Бога – одне тепер, одне вічне сучасне. “Він володіє всім Своїм буттям в одному неподільному сучасному”.³ В Писанні про це говориться як “вічний день” (2 Петр. 3:18) і “сьогодні” (Пс. 2:7; 2 Петр. 3:8). Однак ніхто не повинен припускати, що час не має об’єктивної реальності для Бога, а що Він бачить минуле і майбутнє так виразно, як і сучасне. Людина може дивитися на процесію з вершини високої вежі, де бачить всю процесію з одного погляду, або може дивитися на неї з рогу вулиці, де бачить лише одну частину в той самий час. Бог бачить сукупність, як одну одиницю, хоч Він усвідомлює послідовність у процесії.

Він також – причина часу (Євр. 1:2, 11:3). Згадку про Бога в книзі Ісаї 9:5 можна теж перекласти: “Отець Вічності”.⁴ Як час, так і простір є між “усіма речами”, що “через Нього постали” (Ів. 1:3). Стронг говорить:

“Проте час і простір не є субстанції, ані атрибути (якості субстанції). Вони, найімовірніше, є відносинами обмеженого буття... Вони виникають з обмеженим буттям; вони не є просто регулюючими концепціями нашого розуму; вони існують об’єктивно, незважаючи на те, чи ми сприймаємо їх, чи не сприймаємо”.⁵

Час колись зіллється з вічністю (1 Кор. 15:28). Проте Шед вважає, що для створіння вічність не буде непослідовним буттям, бо “кожен обмежений розум повинен думати, відчувати і діяти в часі”.⁶

II. АТРИБУТИ БОГА

Атрибути Бога, на відміну від Божої субстанції чи сутності, – це якості, що перебувають в цій субстанції і утворюють аналітичний і ближчий її опис. Про них треба думати, як про об’єктивно реальні, не просто як про людський суб’єктивний спосіб осягнення розумом Бога, і не як про описи особливих способів, у яких Божественна сутність існує і діє, і не як про позначення різних частин Бога. Існують різноманітні поділи цих атрибутів. Один з найвідоміших – це поділ їх на природні атрибути, тобто на Божі атрибути, пов’язані

з природою, та протилежні їй, і моральні атрибути, Його атрибути як морального Правителя. Інший поділ – на іманентні атрибути, що стосуються Бога, як Він є в Самому Собі, і перехідні, ті, якими Він об'являється ззовні в Своїх відносинах зі Своїм створінням. Третій – поділ на позитивні атрибути, якими виражаються певні досконалості, і на негативні, якими заперечуються певні обмеження. Четвертий поділ походить від складу нашої власної природи. Так як в людині є субстанція душі, інтелекту й волі, то так, говорять, можна впорядкувати Божі атрибути під трьома заголовками: ті, що стосуються Його сутності, ті, які мають відношення до Його інтелекту, і ті, що пов'язані з Його волею. Обміркуємо їх під двома заголовками: неморальні і моральні атрибути.

А. Неморальні атрибути

Неморальні атрибути – це ті необхідні твердження Божественної сутності, які не включають моральних якостей, а саме: всюдиприсутність, всезнання, всемогутність і незмінність.

1. *Всюдиприсутність.* Перші три атрибути – це складні слова. Всюдиприсутній означає “одночасно всюдиприсутній”. Бог присутній в усім Його творінні, але в жоден спосіб не обмежений ним. Тоді як неосяжність наголошує на трансцендентність Бога, тобто що Він переступає всі межі простору і не підлягає обмеженню простору, всюдиприсутність має особливе посилення на Його присутність в межах всесвіту (1 Цар. 8:27; Пс. 139:7-10; Іс. 66:1; Єр. 23:23; Дії Ап. 7:48 і далі; 17:24 і далі; Рим. 10:6-8). Треба пам'ятати, що Божа всюдиприсутність не є необхідною частиною Його істоти, а вільним учинком Його волі. Коли б Бог проявив волю знищити всесвіт, Його всюдиприсутність закінчилася б, проте Він Сам не перестав би існувати. Пантеїзм поєднує Бога з всесвітом, але Бог – трансцендентний і непідвладний йому. Доктрина всюдиприсутності Бога і втішаюча, і впокорююча. Вона є джерелом потіхи для віруючого, бо Бог, будучи всюдиприсутнім, завжди досяжний допомогти нам (Пов. Зак. 4:7; Пс. 46:1; 145:18; Мт. 28:20). Вона є джерелом попередження і обмеження віруючого. Не має значення, скільки грішник буде намагатися обминути Бога, він не може втекти від Нього. Ні відстань, ні темрява не сховають його від Бога (Пс. 139:7-10). “І немає створіння, щоб сховалося перед Ним, але все нагорта відкрите перед очима Його, – Йому дамо звіт!” (Євр. 4:13). Ось ця свідомість часто стримує грішника на його лихих дорогах, схиляє його шукати Бога. “Ти Бог, Хто бачить мене” (Бут. 16:13) стає попередженням і потіхою для Божої дитини (Пс. 139:17 і далі).

2. *Всезнання.* Бог безмежний у знанні. Він досконало знає Себе і

всі інші речі від самої вічності, чи вони дійсні, чи просто можливі, минулі, сучасні чи майбутні. Він знає речі негайно, одночасно, вичерпно і правдиво.

Докази задуму в творінні і розум в людині доводять Боже всезнання. Ці докази знаходяться в живому і неживому світах, у взаєминах між цими двома світами. Вони знаходять своє найвище вираження в розумі людини. Крім того, всюдиприсутність Бога доводить Його всезнання (Пс. 139:1-10; Пр. 15:3; Єр. 23:23-25). Святе Писання стверджує, що Боже розуміння безмежне (Іс. 46:10), від Нього нічого не сховано (Пс. 147:5; Євр. 4:13), навіть волосся на нашій голові пораховано (Мт. 10:30).

Обсяг Божого пізнання безмежний.

а) Він знає Себе досконало. Жодна створена істота не має завершеного, досконалого пізнання про себе.

б) Отець, Син і Святий Дух знають один одного досконало. Тільки Вони мають таке знання один про одного. Ісус сказав: "Сина не знає ніхто, крім Отця, і Отця не знає ніхто, окрім Сина, та кому Син захоче відкрити (Його)" (Мт. 11:27). Апостол Павло писав: "Так само не знає ніхто й речей Божих, окрім Духа Божого" (1 Кор. 2:11; Рим. 8:27).

в) Бог знає, що речі фактично існують. Це включає неживе творіння (Пс. 147:4), тваринне створіння (Мт. 20:29), людей і всі їхні діла (Пс. 33:13-15; Пр. 5:21), людські думки й серця (Пс. 139:1-4; Пр. 15:3), людські тягарі й бажання (Вих. 3:7; Мт. 6:8, 32).

г) Він знає всі можливі речі. Він знав, що громадяни Кеїли видали б Давида Саулові, коли б Давид залишився в тій околиці (1 Сам. 23:11 і далі). Ісус знав, що мешканці Тиру й Сидону покаються б, коли б бачили чуда, що відбулися в Хоразіні та в Віфсаїді (Мт. 11:21). Він також знав, що Содом і Гоморра були б помилувані, коли б вони побачили чуда, які відбулися в Капернаумі (Мт. 11:23 і далі; Іс. 48:18). Деякі ідеалісти заперечують відмінність між пізнанням і силою, твердячи, що пізнання і думка завжди означають напруження творчої сили. Згідно з ними, Бог творить через думання і знання. Але володіти здібністю і використовувати її – це дві відмінні речі. Таким чином, Бог обізнаний з можливим і фактичним. Всезнання не можна сплутувати із причинністю. Передбачення і визначення наперед – необов'язково одне й те ж.

г) Бог знає майбутнє. З людського кута зору, Боже знання майбутнього – це передбачення, але з кута зору Бога, це не так, тому що Йому відомо все з самої одночасної інтуїції. Він передбачав майбутнє взагалі (Іс. 46:9 і далі; Дан. 2,7; Мт. 24, 25; Дії Ап. 15:18), лихий напрям, яким піде Ізраїль (Пов. Зак. 31:20 і далі), прихід Кіра до влади (Іс. 44:26-45:7), прихід Христа (Мих. 5:1), Його розп'яття руками беззаконників (Дії Ап. 2:23; 3:18). Тут треба звернути увагу

на дві речі: (1) Пізнавання майбутнього не є само собою причинне. Вільні вчинки відбуваються не тому, що їх передбачено, а їх передбачено тому, що вони відбуваються. (2) Тільки тому, що щось морально зле було провіщене, це провіщення не усуває людської відповідальності злочинця (Мт. 18:7; Ів. 13:27; Дії Ап. 2:23); пор., як фараон зробив своє серце жорстоким (Вих. 4:21).

Мудрість – це розум Божий, який виявляє себе у виборі найвищих цілей і найбільш відповідних засобів для досягнення цих цілей. Хоча Бог щиро намагається сприяти щастю Свого створіння і вдосконалити святих у святості, проте жодна з цих цілей не є найвищою можливою ціллю. Цією ціллю є Його слава. Всі Його діла у творінні (Пс. 19:2-7; Пр. 3:19), у зберіганні (Огієнко: оживляєш) (Неем. 9:6; Об. 4:11), у піклуванні (Пс. 33:10 і далі; Дан. 4:32; Еф. 1:11) і у викупленні (1 Кор. 2:7; Еф. 3:10 і далі) мають цю ціль на увазі.

3. *Всемогутність*. Бог всемогутній і спроможний робити все, що Він бажає. Через те що Його воля обмежена Його природою, Бог може робити все, що гармонізується з Його досконалостями. Є деякі речі, яких Бог не може здійснювати, бо вони протилежні Його Божественній природі. Він не може дивитися з прихильністю на зло (Ав. 1:13), відректися Себе (2 Тим. 2:13), обманювати (Тит. 1:2; Євр. 6:18), спокушувати гріхом, або Самому бути спокушуваним, щоб грішити (Як. 1:13). Крім того, Він не може виконувати речей безглузвих чи суперечних, як, наприклад, перетворити матерію в дух, вчинити камінь чутливим, перетворити квадрат у коло, перетворити зло в добро. Все це не є предметами Його сили, тому не вказує на обмеження Божої всемогутності.

Володіння всемогутністю не вимагає використання Його сили і, звичайно, не вимагає використання всієї Його сили. Бог може чинити, що Йому до вподоби, проте Він не обов'язково хоче щонебудь чинити. Тобто Бог має силу над Своєю силою. Інакше Він діяв би з необхідності й перестав би бути вільним. Всемогутність включає силу самообмеження. Бог обмежив Самого Себе до певної міри, даючи волю Своему розумному створінню. Ось чому Він не заборонив гріхові ввійти у всесвіт виявленням Своєї сили, ось чому Він не спасає нікого насильно.

Біблія виразно навчає про всемогутність Бога. Господь, Який називається "Всемогутнім" (Бут. 17:1; Об. 4:8), може робити все, що Він задумав (Йов 42:2), бо Йому все можливе (Мт. 19:26), і немає нічого надто важкого (Єр. 32:17). Він справді царює (Об. 19:6).

Можна провести відмінність між Божою абсолютною силою і Його звичайною силою. Абсолютна сила означає, що Бог може діяти безпосередньо без вторинних причин. Творення, чуда, безпосередне

об'явлення, натхнення і духовне відродження – все це вияви Його абсолютної сили. Діла провидіння можуть бути прикладами Його звичайної сили, коли Він користується вторинними причинами. Проте в кожному з цих випадків Бог виявляє Свою Божественну дієвість.

Святе Писання неодноразово закликає віруючого довірятися Богові в усіх сферах життя на основі Його творчої, зберігаючої і провиденціальної сили (Іс. 45:11-13; 46:4; Єр. 32:16-44; Дії Ап. 4:24-31). Для християнина Божа всемогутність є джерелом великої потіхи й надії, для невіруючого такий могутній Бог є постійним остереженням і джерелом страху (1 Петр. 4:17; 2 Петр. 3:10 і далі; Об. 19:15). Навіть демони тремтять (Як. 2:19), бо знають, що Бог має над ними владу (Мт. 8:29). Колись навіть найсильніші і найвидатніші пробуватимуть сховатися від Нього (Об. 6:15-17; Іс. 2:10-21), та перед Ісусовим ім'ям вклониться кожне коліно (Фил. 2:10).

4. *Незмінність.* Бог незмінний у Своїй сутності, атрибутах, свідомості і волі. Всяка зміна повинна бути на краще чи на гірше, але Бог не може змінитися на краще, бо Він абсолютно досконалий. Він не може змінитися на гірше з тієї самої причини. Він піднесений вище всіх причин і вище навіть можливості зміни. Він не може бути мудрішим, справедливішим, милосерднішим, правдивішим, Він також не може бути й менш мудрим, менш святим, менш справедливим і менш правдивим. Не міняються також Його плани й задуми.

Незмінність Бога є завдяки простоті Його сутності. Людина має душу і тіло, дві субстанції, нематеріальну і матеріальну. Бог один, Він не міняється. Незмінність Бога є також завдяки Його необхідному буттю і самобутності. Те, що існує безпричинно, з необхідності своєї природи, повинно існувати так, як воно існує. Його незмінність також є завдяки Божій абсолютній досконалості. Ні вдосконалення, ні погіршення тут неможливі. Будь-яка зміна в Його задумах і планах перетворили б Його на менш мудрого, менш доброго і менш святого.

Святе Писання стверджує, що в Бога немає зміни (Як. 1:17). Він не міняється щодо Свого характеру (Пс. 102:27 і далі; Мал. 3:6; Євр. 1:12), Своєї сили (Рим. 4:20 і далі), Своїх планів і мети (Пс. 33:11; Іс. 46:10), Своїх обітниць (1 Цар. 8:56; 2 Кор. 1:20), Своєї любові і милосердя (Пс. 103:17) чи Своєї справедливості (Бут. 18:25; Іс. 28:17).

Незмінність не слід змішувати з нерухомістю. Бог активний і вступає у взаємини з мінливими людьми. В цих взаєминах для незмінного Бога необхідно мінятися в Його стосунках з мінливими людьми, щоб залишитися незмінним у Його характері й задумах. Бог інакше обходиться з людьми до спасіння, як після (Пр. 11:20; 12:12;

1 Петр. 3:12). Бог, Який не може каятися (Числ. 23:19, Огієнко – “жалкувати”), все ж таки кається (тобто Його стосунки з людьми міняються), коли людина переходить із лихої дороги на добру чи з доброї на лиху (Бут. 6:6; Вих. 32:14; Єр. 18:7-11; Йоїл 2:13; Йона 3:10).

Божа незмінність полягає в постійному чиненні справедливості і в адаптації ставлення до Свого створіння, беручи до уваги варіації в людському характері й поведінці. Його погрози іноді зумовлені природою, як, наприклад, коли Він загрожував знищити Ізраїль (Вих. 32:9-14) і Ніневію (Йона 1:2; 3:4, 10).

Б. Моральні атрибути.

Моральні атрибути – це ті необхідні твердження Божественної сутності, які охоплюють моральні якості.

1. *Святість*. Бог цілком відокремлений від усього Свого створіння, піднесений над ним і однаково відокремлений від усього морального зла і гріха. В першому значенні святість Його не є дійсно атрибутом, рівним з іншими атрибутами, а найімовірніше співіснуюча з ними усіма. Вона вказує на досконалість Бога в усьому, Ким Він є. В другому значенні святість розглядається як вічна відповідність Його буття і Його волі. У Бозі чистота буття передує чистоті волі чи дії. Бог не хоче добра через те, що воно добро, ані добро не є добром через те, що Бог його хоче. Коли б це було так, добро було б понад Богом, або добро було б свавільним і змінним. Замість цього, Божа воля є вираженням Його природи, яка є свята.

Святість займає найголовніше місце між атрибутами Бога. Це той атрибут, яким Бог бажав бути відомим особливо в добу Старого Заповіту (Лев. 11:44 і далі; Іс. Нав. 24:19; 1 Сам. 6:20; Пс. 22:4; Іс. 40:25; Єз. 39:7; Ав. 1:12). Ця святість підкреслювалася межами, позначеними довкола гори Сінай, коли Бог зійшов на неї (Вих. 19:12-25), поділенням шкіни і храму на святиню і Святе святих (Вих. 26:33; 1 Цар. 6:16, 19), приписаними жертвоприношеннями, які було необхідно робити, якщо ізраїльтянин хотів наблизитися до Бога (Лев. 1-7), особливим священством для посередництва між Богом і людьми (Лев. 8-10), багатьма законами про чисте й нечисте (Лев. 11-15), святами Ізраїлю (Лев. 23) і особливим становищем Ізраїлю в Палестині (Числ. 23:9; Пов. Зак. 33:28 і далі). Господа названо “святим” близько тридцяти разів тільки в книзі Ісаї (пор. вживання слова “святий” у зв’язку з Сином, Дії Ап. 3:14, і Святим Духом, Еф. 4:30).

У Новому Заповіті святість приписується Богові не так часто, як у Старому, хоч і тут вона не відсутня (Ів. 17:11; Євр. 12:10; 1 Петр.

1:15 і далі). Апостол Іван стверджує: "Бог є світло, і немає в Нім жодної темряви" (1 Ів. 1:5). Ангели навколо престолу антифонно (перемінно) покликують: "Святий, святий, святий" (Іс. 6:3; Об. 4:8). Задля основного характеру цього атрибуту, Божій святості, а не Божій любові, силі чи волі, треба дати перше місце. Святість є регулятивним принципом їх всіх трьох, бо Його престол заснований на Його святості.

Треба усвідомити три важливі речі з того факту, що Бог святий.

а) Між Богом і грішником є прірва (Іс. 59:1 і далі, Ав. 1:13). Не лише грішник відчужений від Бога, а й Бог відчужений від грішника. До з'явлення гріха людина і Бог мали спілкування один з одним; тепер те спілкування спустошене і неможливе.

б) Людина повинна наближатися до Бога через заслуги когось іншого, якщо вона взагалі бажає наблизитися до Нього. Людина ані не володіє, ані не може набути безгрішності, необхідної для доступу до Бога. Але Христос зробив такий доступ можливим (Рим. 5:2; Еф. 2:18; Євр. 10:19 і далі). В Божій святості полягає причина для викуплення; те, що Його святість вимагала, про те Його любов подбала (Рим. 5:6-8; Еф. 2:1-9; 1 Петр. 3:18).

в) Ми повинні наближатися до Бога "з благоговінням і страхом" (Євр. 12:28). Правильний погляд на святість Бога веде до правильного погляду грішного "я" (Пс. 66:18; 1 Ів. 1:5-7). Йов (40:3-5), Ісая (6:5-7) і Петро (Лк. 5:8) – вражаючі приклади відношення між ними двома. Покірливість, каяття і визнання вини впливають з біблійного погляду на святість Бога.

2. *Праведність і справедливість Бога* – це той аспект Божої святості, який видимий у Його ставленні до створіння. Ці якості неодноразово приписуються Богові (2 Хр. 12:6; Езд. 9:15; Неем. 9:33; Іс. 45:21; Дан. 9:14; Ів. 17:25; 2 Тим. 4:8; Об. 16:5). Авраам роздумує: "Чи ж Той, Хто всю землю судить, не вчинить правди?" (Бут. 18:25). Псалмоспівець заявляє: "Справедливість та право – підстава престолу Твого" (Пс. 89:15; 97:2). Бог встановив моральний уряд у світі, зобов'язав створіння справедливими законами і додав до них санкції. Внаслідок останніх, Він виконує Свої закони за допомогою нагород і кар. Розподіл нагород називається винагороджуючою справедливістю (Пов. Зак. 7:9-13; 2 Хр. 6:15; Пс. 58:12; Мт. 25:21; Рим. 2:7; Євр. 11:26). Винагороджуюча справедливість базується на Божественній любові, а не на суворій (ригористичній) заслугі. Накладання кари називається каральною справедливістю. Вона є вираженням Божественного гніву (Бут. 2:17; Вих. 34:7; Єз. 18:4; Рим. 1:32; 2:8 і далі; 2 Сол. 1:8). Бог не може приготувати закон, установити кару, а тоді не дотримуватися закону, якщо законіві хтось не кориться. Коли порушено закон, кара мусить бути

призначена або комусь особисто, або заступникові. Інакше кажучи, справедливість вимагає покарання грішника, але вона також може прийняти заступницьку жертву іншого, як у випадку Христа (Іс. 53:6; Мр. 10:45; Рим. 5:8; 1 Петр. 2:24). Божа праведність виявляється в покаранні беззаконників (Об. 16:5-7), у виправданні свого народу від лиходіїв (Пс. 129:2 і далі), у прощенні покаяному в його гріху (1 Ів. 1:9), у дотриманні обітниць Його дітям (Неем. 9:7 і далі), у винагороджуванні вірних (Євр. 6:10).

Дехто може висловити думку, що накладання кари є, головним чином, для виправлення чи реабілітації, проте головною метою кари є підтримання справедливості. Кара може бути корисною для другорядної мети – виправлення або відстрашування (1 Тим. 5:20).

Божа праведність є підбадьоренням для віруючого, бо він усвідомлює, що Бог судить справедливо (Дії Ап. 17:31), що він безпечний у праведності Христа (Ів. 17:24; 1 Кор. 1:30; 2 Кор. 5:21), що ті справедливі діла, які він учинив, не лишаться непоміченими (Пр. 19:17; Євр. 6:10; Об. 19:8).

3. *Доброта*. В ширшому значенні цього терміну, Божа добрість включає ті якості, які відповідають концепції ідеальної персони. Тобто вона включає такі якості, як Божа святість, праведність і правда, як також Його любов, доброзичливість, милосердя і благодать. Ось, мабуть, в цьому ширшому значенні Ісус і відповів багатому юнакові: “Чому звеш Мене добрим? Ніхто не є добрим, крім Бога Самого” (Мр. 10:18). Проте у вузькому значенні цей термін обмежений до останніх чотирьох названих якостей.

а) *Любов Божа*. Любов Божа – це те удосконалення Божественної природи, яка вічно спонукує Бога виявляти себе. Це не просто емоційний імпульс, а раціональна і добровільна прихильність, вкорінена в правді й святості і має своє виявлення у свобідному виборі. Це не відмова почуттю, бо правдива любов неодмінно включає почуття. Якби в Бога не було почуття – не було б і любові. Уже той факт, що Бог засмучується гріхами свого народу, говорить, що Він любить Свій народ (Іс. 63:9 і далі; Еф. 4:30). Божа любов знаходить Свої первинні об'єкти в кількох особах Святої Трійці. Таким чином, всесвіт і людина не є необхідні для виявлення Божої любові.

Святе Писання часто свідчить про любов Божу. Воно говорить про Нього як про “Бога любові” (2 Кор. 13:11) і проголошує Його “любов'ю” (1 Ів. 4:8, 16). Його природа – любити. Він ініціатор любові (1 Ів. 4:10). Він не такий, як поганські ідоли, які ненавидять і сердяться, і не такий, як бог філософа, холодний і байдужий. Отець любить Сина (Мт. 3:17), і Син любить Отця (Ів. 14:31). Бог любить світ (Ів. 3:16; Еф. 2:4), Свій давній народ Ізраїль (Пов. Зак. 7:6-8, 13;

Єр. 31:3) і Своїх вірних дітей (Ів. 14:23). Він любить праведність (Пс. 11:7) і справедливість (Іс. 61:8). Запевнення Божої любові є джерелом утіхи для віруючого (Рим. 8:35-39). Люблячий Бог не є бездушний до Своїх.

б) Доброзичливість Божа. Через доброту Бог обходить з усім своїм створінням щедро, ніжно і ласкаво. "Господь добрий до всіх, а Його милосердя – на всі Його творіння... Очі всіх уповають на Тебе, і їм поживу даєш своєчасно. Ти руку Свою відкриваєш, – і все, що живе, Ти зичливо годуєш!" (Пс. 145:9, 15-16 і далі). Створіння – це діло рук Божих, і його проголошено "вельми добрим" (Бут. 1:31). Бог не може ненавидіти те, що Він створив (Йов 10:3; 14:15). Божа доброзичливість виявляється в Його турботі про добробут створіння, відповідає потребам і здібностям створіння (Йов 38:41; Пс. 104:21, 145:15; Мт. 6:26). Його доброзичливість не обмежена тільки до віруючих, бо Він "наказує сходити сонцю Своему над злими й над добрими, і дощ посилає на праведних і на неправедних" (Мт. 5:45; Дії Ап. 14:17).

в) Милосердя Боже. Милосердя Боже – це Його доброта, виявлена тим, хто знаходиться у стражданнях від злиднів і неспокою. Співчуття, жаль і любляча ніжність – це інші терміни в Святому Писанні, які практично означають одно і те ж. Милосердя – це вічна, необхідна якість Бога, як всебічно досконалої істоти, проте виявлення його в даному випадку необов'язкове. Заперечувати свободу милосердя – означає нищити його, бо коли воно стає справою боргу, то воно вже не милосердя. Бог "багатий на милосердя" (Еф. 2:4), "вельми милостивий та щедрий" (Як. 5:11) і має "велике милосердя" (1 Петр. 1:3). Про Нього сказано, що Він милосердний до Ізраїлю (Пс. 102:14), до поган (Рим. 11:30 і далі), до всіх, хто боїться Його (Пс. 103:17; Лк. 1:50) і шукає спасіння (Іс. 55:7). Цей термін часто вживається у вітаннях і благословіннях (Гал 6:16; 1 Тим. 1:2; 2 Ів. 3; Юди 2).

г) Благодать Божа. Благодать Божа – це Божа добрість, виявлена тим, хто її не заслуговує. Благодать ставиться до грішної людини, як до винної, тоді як милосердя ставиться до неї, як до страждаючої і гідної співчуття. Святе Писання говорить про Божу "хвалу слави" (Еф. 1:6), "безмірне багатство благодаті" (Еф. 2:7; 1:7), різноманітну, "всіляку благодать" (1 Петр. 4:10), і "благодать правди" (1 Петр. 5:12).

Виявлення благодаті, як і виявлення милосердя, у Бога не обов'язкове. Він повинен бути святим в усіх Своїх діях. Він може проявити або не проявити благодаті винному грішникові. Святе Писання показує, що Божа благодать проявляється до тілесної людини в Його стриманому й довготерпеливому зволіканні карати гріх (Вих. 34: 6; Рим. 2:4; 3:25; 9:22; 1 Петр. 3:20; 2 Петр. 3:9, 15), у

розподілі дарів і талантів між людьми, зливаючи на людей благословіння, замість негайного суду (Євр. 6:7), у забезпеченні спасіння (1 Ів. 2:2), у даруванні Божого Слова (Ос. 8:12), у переконуючому ділі Святого Духа привести грішника до визнання гріха (Ів. 16:8-11)), у впливі на народ Божий (Мт. 5:13 і далі), у запобіжній благодаті, тобто у загальній благодаті (Тит. 2:11).

Святе Писання також доводить, що Його благодать виявилася в унікальний спосіб до Його вибраних в їхньому вибранні і призначенні (Еф. 1:4-6), у викупленні (Еф. 1:7), спасінні (Дії Ап. 18:27; Еф. 2:7 і далі), освяченні (Рим. 5:21; Тит. 2:11 і далі), наполегливості (2 Кор. 12:9), служінні (Рим. 12:6; 1 Петр. 4:10 і далі) і прославленні (1 Петр. 1:13). Це – особлива Божа благодать. Подібно милосердю, цей термін також часто вживається у вітаннях і благословіннях (1 Кор. 1:3; 16:23; Еф. 1:2; Филим. 25; Об. 1:4; 22:21).

4. *Правда.* Бог є правда. Його знання, заяви і представлення вічно погоджуються з реальністю. Правда Божа є основою не лише всієї релігії, але і всього пізнання. Бог є правдивий Бог у тому, що Він істинний і правдивий Бог. Він джерело всієї правди. Упевненість, що почуття не обманюють, що сумління достовірне, що речі є такими, як вони виглядають, і що буття не просто мрія, – опирається остаточно на правду Божу. Інакше кажучи, ми живемо у світі, який є правдивий. Багато хто запитує разом з Пилатом: “Що є правда?” (Ів. 18:38). Остаточною правдою чи реальністю є Бог.

Як людська природа, так і Святе Писання вчать, що Бог правдивий. Людину спонукують вірити, що закон природи має особистого законодавця. Як регулярність природи, так і явна її цілеспрямованість свідчать про розумного автора. Ісус твердив, що Бог “єдиний правдивий Бог” (Ів. 17:3). Апостол Іван писав: “Щоб бути в правдивому Сині” (1 Ів. 5:20; Єр. 10:10; Ів. 3:33; Рим. 3:4; 1 Сол. 1:9; Об. 3:7; 6:10). У своїх взаєминах зі створінням Божа правда відома як Його правда і вірність. Правда Його стосується того, що Він об’являє про Себе і що Він говорить. Його об’явлення в природі, сумлінні і Святому Писанні є правдиві й достовірні (Пс. 31:6; Євр. 6:17 і далі). Його вірність схиляє Його виконати всі Його обітниці, чи вони висловлені словесно, чи на які вказується в конституції (законі), яку Він дав нам (Пов. Зак. 7:9; Іс. 25:1). А що Бог вірний Сам Собі (2 Тим. 2:13), Своєму Слову (Євр. 11:11) і Своєму народові (1 Кор. 1:9; 10:13; 1 Сол. 5:24; 2 Сол. 3:3) – це є постійним джерелом підбадьорення і сили для віруючого. У книзі Ісуса Навина читаємо гідні подиву слова: “Нічого не було невиконаного з усього того доброго слова, що Господь говорив до Ізраїлевого дому, – усе збулося” (21:45).

І все ж таки, як можна примирити Божу правду з очевидним нездійсненням деяких Його погроз? Божі обітниці й погрози завжди виконуються буквально, якщо вони абсолютні. Коли вони умовні, їхнє здійснення залежне від послуху чи каяття даних осіб. Умова може бути виражена або матися на думці, але немає порушення в Божій вірності, якщо, через непослух і нерозкаяність, чи послух і каяття з боку людини, Бог не виконає Своїх обітниць (Йона 3,4). Крім того, чи запрошення і напучування, пропоновані грішникам, які остаточно загинуть, щирі? Через те що запрошення робляться на практичних умовах і немає перепон для їхнього прийняття, окрім людського небажання, то не можна ставити під сумнів Божу щирість, коли Він їх пропонує. Бог знав заздалегідь, що Ізраїль відмовиться ввійти в Ханаан з Кадеш-Барнеа, проте це не стримало Його від щирого спонукування Свого народу зробити саме так (Пов. Зак. 1:19-33). Таким чином, Божа правда і вірність залишаються бездоганними.

Справді, наш Бог незбагнений! Апостол Павло покликуює: “О глибино багатства, і премудрості, і знання Божого! Які невідомі присуди Його, і недосліджені дороги Його!... Бо все з Нього, через Нього і для Нього! Йому слава навіки. Амінь” (Рим. 11:33, 36). В присутності Божества Божа дитина падає і вклоняється Йому. Всезнання не є неосвічене – Бог знає. Любов не байдужа – Він дбає. Всемогутність не безсила – Він діє.

ІХ

ПРИРОДА БОГА: ЄДНІСТЬ І ТРИЄДНІСТЬ

Єдність і триєдність Бога належать до Божої природи і вимагають особливого ставлення.

І. ЄДНІСТЬ БОГА

Єдність Бога означає, що є лише один Бог, що Його Божественна природа неподілена й неподільна. Те, що є один Бог, становить велику істину Старого Заповіту (Пов. Зак. 4:35, 39; 1 Цар. 8:60; Іс. 45:5 і далі). Цієї ж правди часто навчається і в Новому Заповіті (Мр. 12:29-32; Ів. 17:3; 1 Кор. 8:4-6; 1 Тим. 2:5). Проте Бог не просто один, Він – єдиний Бог. Як такий, Він – унікальний (Вих. 15:11; Зах. 14:9). Дійсно, може бути тільки одна безкінечна і досконала істота. Твердити, що є дві або й більше безкінечних істот, – нелогічно і незбагнено.

Божественна природа неподілена й неподільна, це підтверджується в книзі Повторення Закону 6:4: “Слухай, Ізраїлю: Господь Бог наш – Господь один!” (пор. Мр. 12:29; Як. 2:19). Бог не складається з частин, і Його не можна поділити на частини. Його істота проста, чисельно одна, вільна від складання. Істота людини складова, являє собою як матеріальну, так і нематеріальну частину. Бог – дух, не піддається жодному такому поділу. Проте ця єдність не є непослідовна з концепцією триєдності, бо єдність не те саме, що одиниця. Одиниця позначена простою самотністю. А єдність Божа дозволяє існування особових відмінностей у Божественній природі, в той самий час визнає, що Божественна природа чисельно й вічно одна. Єдність натякає, що три особи Трійці – це не окремі сутності в Божественній сутності. Багато сект і культів порвали стосунки з історичною християнською вірою в цьому питанні, не спромігшись засвоїти догмат трьох осіб, але однієї сутності.

ІІ. ТРИЄДНІСТЬ БОГА

Догмат триєдності – це не істина природної теології, а об’явлення. Розум може вказувати нам на єдність Бога, але догмат про триєдність походить безпосередньо від об’явлення. Хоча вислів “Трійця” не трапляється в Біблії, але в Церкві він вживався дуже

рано. Його грецьку форму "trias" нібито вперше вжив Теофіл Антіохійський (181 р. після Р.Х.), а його латинську форму "trinitas" – Тертуліан (бл. 220 р. після Р.Х.). У християнській теології вислів "Трійця" означає, що є три вічні відмінності в одній Божественній сутності, відомі у вказаному порядку, як Отець, Син і Святий Дух. Ці три відмінності – це три Особи, тому можна говорити про триособового Бога. Ми поклоняємося триєдиному Богові. Атанасій символ віри виражає тринітаріанську віру так: "Ми поклоняємося одному Богові в Трійці, а Трійці в єдності; ми розрізняємо особи, але не ділимо субстанції". Продовження символу говорить: "Всі три особи співвічні і співправні одна одній, так що... ми поклоняємося повній єдності в Трійці і Трійці в єдності".

Догмат Трійці треба відрізнити від тритеїзму (трибожжя) і савеліанства. Тритеїзм заперечує єдність сутності Бога, визнаючи трьох відмінних Богів. Єдина єдність, яку він визнає, – це єдність мети і зусилля. Бог – це єдність сутності, як мети, так і зусилля. Ці три особи співістотні. Савеліанство визнавало триєдність об'явлення, але не природи. Воно навчало, що Бог, як Отець, – Творець і Законодавець; як Син, це той самий втілений Бог, Який виконує служіння Викупителя; як Святий Дух, це той самий Бог в ділі духовного відродження і освячення. Інакше кажучи, савеліанство навчало про модальну Трійцю (що стосується форми), як відмінну від онтологічної Трійці. Модальність говорить про потрібну природу Бога в тому ж значенні, в якому людина може бути художником, вчителем і приятелем, або так, як можна бути батьком, сином і братом. Проте це, в дійсності, заперечення догмату Божої Трійці, бо Трійця – це не три розрізнення в сутності, але три якості чи троє взаємовідносин у одній і тій самій особі.

Зрозуміло, догмат Божої Трійці – велика таємниця. Декому вона може видатися інтелектуальною загадкою (головоломкою) або протиріччям. Християнський догмат Трійці, хоч може видаватися таємничим, проте він є результатом не спекуляції, а об'явлення. Що ж тоді Бог об'явив про цей догмат у Своєму Слові?

А. Натяки в Старому Заповіті

Хоч у Старому Заповіті сильно наголошується єдність Бога, проте натяків на множинність Божества не бракує, як і думок, що така множинність – це триєдність.

Цікаво, що коли Бог говорив про Себе, Він вживав множинні займенники (Бут. 1:26; 3:22; 11:7; Іс. 6:8) і множинні дієслова (Бут. 1:26; 11:7). Ім'я Бог (Елогім) множинне і може вказувати на множинність, хоча в цьому є сумнів. Множинна форма вжита, мабуть, для підсилення, а не для висловлення множини.

Більш визначені вказівки, що ця множина – це триєдність, знаходяться в наступних фактах: (1) Господа треба відрізнити від Господа. Книга Буття 19:24 стверджує: “Господь послав на Содом та Гоморру дощ із сірки й вогню, від Господа з неба”, а книга Осії 1:7 заявляє: “А над Юдиним домом Я змилююся і допоможу їм через Господа, їхнього Бога” (пор. Зах. 3:2; 2 Тим. 1:18). (2) Син відрізняється від Отця. Син, промовляючи через пророка Ісаю, сказав: “А тепер послав Мене Господь Бог та Його Дух” (Іс. 48:16; Пс. 45:7 і далі; Іс. 63:9 і далі). У Псалмі 2:7 читаємо: “Ти Мій Син, Я сьогодні Тебе породив”. Ісуса названо не тільки Божим Сином (Рим. 1:4), а також і однородженим Сином (Ів. 3:16, 18) і Його Первородним Сином (Євр. 1:6). Христос не стався вічним Сином Божим під час втілення; Він був Сином ще до того, як Він був даний (Іс. 9:5). “Віддавна постання Його, від днів віковічних” (Мих. 5:1). (3) Дух також відрізняється від Бога. В книзі Буття 1:1 читаємо: “На початку Бог створив небо та землю”. А вірш 2-й констатує: “І Дух Божий ширяв над поверхнею води”. Звернімо теж увагу на цитату: “І промовив Господь: “Не буде Мій Дух перемагатися в людині навіки” (Бут. 6:3; пор. Числ. 27:18; Пс. 51:13; Іс. 40:13; Ог. 2:4; і далі). (4) Потрійне вживання “святий” в Ісаї 6:3 може вказувати на Трійцю (пор. Об. 4:8), як і потрійне благословіння в Числ. 6:24-26.

Часто повторюваний вираз “Ангел Господній”, що знаходимо в Старому Заповіті, має особливе посилення на другу особу Трійці ще до її втілення. Його з’явлення в Старому Заповіті провіщало Його прихід у тілі. Ангела Господнього ототожнено з Господом, але й відрізнено від Нього. Він з’явився Агарі (Бут. 16:7-14), Авраамові (Бут. 22:11-18), Якову (Бут. 31:11-13), Мойсеєві (Бут. 3:2-5), Ізраїлеві (Вих. 14:19), Валаамові (Числ. 22:22-35), Гедеонові (Суд. 6:11-23), Маноахові (Суд. 13:2-25), Іллі (1 Цар. 19:5-7) і Давидові (1 Хр. 21:15-17). Ангел Господній забив 185000 асирійців (2 Цар. 19:35), стояв між миртами у видінні Захарія (Зах. 1:11), захищав первосвященика Ісуса від сатани (Зах. 3:1 і далі) і був одним з трьох мужів, які з’явилися Авраамові (Бут. 18).

У світлі вищезазначених натяків на Трійцю в Старому Заповіті ми спільно з Беркгофом робимо висновок, що “Старий Заповіт містить ясне сподівання повнішого об’явлення Трійці в Новому Заповіті”.¹

Б. Вчення Нового Заповіту

Догмат Трійці зрозуміліше викладений у Новому Заповіті, ніж у Старому. Його можна довести двома способами: засобами загальних тверджень і натяків та демонстрацією, що є три Особи, які треба визнати як Бога.

1. *Загальні твердження і натяки.* Кілька разів три Особи Трійці показано спільно і очевидно нарівні Одна з Одною. Під час хрещення Ісуса Дух Божий злинув на Нього, а голос Божий з неба назвав Ісуса Своїм улюбленим Сином (Мт. 3:16 і далі). Ісус молився, щоб Отець послав іншого Втішителя (Ів. 14:16). Учням було сказано хрестити в ім'я (однина) Отця, Сина і Святого Духа (Мт. 28:19). Три Особи Трійці об'єднані в Їхній праці (1 Кор. 12:4-6; Еф. 1:3-14; 1 Петр. 1:2; 3:18; Об. 1:4 і далі). Крім цього, апостольське благословіння містить у собі всі три Особи спільно (2 Кор. 13:14).

2. *Отця визнано як Бога.* Короткий огляд Нового Заповіту виявляє багаторазово, що Отця ототожнено з Богом (Ів. 6:27; Рим. 1:7; Гал. 1:1).

3. *Сина визнано як Бога.* Догмат Божества Христа є вирішальним для християнської віри. "Що ви думаєте про Христа?" - це найперше питання життя (Мт. 16:15; 22:42). Безсумнівно, Ісус Христос найбільший з усіх людей, але Він безмежно більший, ніж просто людина. Можна довести кількома способами, що Він Бог.

а) *Атрибути Божества.* Христос володіє п'ятьма атрибутами, які унікально й виразно Божественні: вічність, всюдиприсутність, всезнання, всемогутність і незмінність. (1) Він вічний. Він був не тільки до Івана (Ів. 1:15), до Авраама (Ів. 8:58), до постання світу (Ів. 17:5, 24), а Він "народжений перше усього створеного" (Кол. 1:15), існуючи "на початку" (Ів. 1:1; 1 Ів.1:1), фактично, "від днів віковічних" (Мих. 5:1). Відносно майбутності, Він перебуває вічно (Іс. 9:6 і далі; Євр. 1:11 і далі; 13:8). Отче передання Йому життя - це вічний процес (Ів. 5:26; 1:4). (2) Він одночасно всюдиприсутній. Він був на небі під час перебування на землі (Ів. 3:13), Він перебуває на землі, хоча знаходиться на небі (Мт. 18:20; 28:20). Він наповнює все (Еф. 1:23). (3) Він всезнаючий. Ісус знає все (Ів. 16:30; 21:17). Фактично, в Ньому "заховані всі скарби мудрості і знання" (Кол. 2:3). Кілька прикладів Його всезнання подані в Євангеліях. Він знав, що було в людині (Ів. 2:24 і далі), Він знав історію самарянської жінки (Ів. 4:29), Він знав думки людей (Лк. 6:8; 11:17), Він знав час і спосіб Свого відходу з цього світу (Мт. 16:21; Ів. 12:33; 13:1), Він знав, хто Його зрадить (Ів. 6:70 і далі), Він знав характер і кінець сучасного віку (Мт. 24, 25). Він знав Отця так, як не знав Його ніхто зі смертних (Мт. 11:27).

Правда, певні твердження, здається, вказують на щось менше, ніж всезнання. Ісус не знав часу Свого повернення на землю (Мр. 13:32), дивувався невірству людей (Мр. 6:6) і пішов до фігового дерева, сподіваючись, мабуть, знайти фіги (Мр. 11:13). Проте, треба усвідомити, що за днів Його приниження Ісус відмовився від незалежного користування своїми Божественними атрибутами.

Отець не дозволив Йому користуватися Своїм всезнанням у цих випадках. Безсумнівно, Ісус тепер знає час Свого другого приходу.

(4) Він всемогутній (Ів. 5:19). Він могутній Бог (Іс. 9:5; Об. 1:8). Він "тримає все словом сили Своєї" (Євр. 1:3), Йому дана всяка влада (Мт. 28:18). Він має владу над демонами (Мр. 5:11-15), недугою (Лк. 4:38-41), смертю (Мт. 9:11-25; Лк. 7:12-16; Ів. 11:38-44), стихіями природи (Мт. 21:19; Ів. 2:3-11), дійсно над усім (Мт. 28:18). Впродовж Христового служіння на землі Він підкорив Себе Божій волі, і, хоч Його чуда виконувалися в силі Святого Духа, вони вважаються доказами Його Божества (Ів. 5:36; 10:25, 38; 20:30 і далі). Сам Ісус висловлювався: "Син нічого робити не може Сам від Себе, тільки те, що Він бачить, що робить Отець; бо що робить Він, те так само й Син робить" (Ів. 5:19). (5) Він незмінний (Євр. 1:12; 13:8). Це правдиво відносно Його планів, обітниць і особи. Проте це не усуває можливості різноманітних виявів з Його боку, ані обмежень деяких Його вказівок і намірів для окремих віків і осіб.

б) Обов'язки Божества. Він Творець (Ів. 1:3; Кол. 1:16; Євр. 1:10), Він все утримує (Кол. 1:17; Євр. 1:3). Ні випадок, ні просто закон природи не створили всесвіту і не утримують всесвіт і все інше в його належному місці. Це праця Божества (2 Петр. 3:5-7).

в) Прерогативи Божества. Христос прощав гріхи (Мт. 9:2, 6; Лк. 7:47 і далі). Жоден із учнів не претендував на таку владу (Мт. 16:19; 18:18; Ів. 20:23 з Дії Ап. 8:20-22 і 1 Ів. 1:9). Він воскресить мертвих у час воскресіння (Ів. 5:25-29; 6:39 і далі, 54; 11:25). Це воскресіння буде відмінне від воскресіння трьох осіб, коли Він перебував на землі (сина вдови, Лк. 7:12-16; дочки Яіра, Мр. 5:35-43; Лазаря, Ів. 11:38-44). В майбутньому всі Його святі воскреснуть; вони воскреснуть від розкладу і смерті; вони воскреснуть, щоб більше не вмирати; Христос воскресить їх властивою Йому силою, а не силою Духа. Нарешті, Він виконає суд (Ів. 5:22) над вірними (Рим. 14:10; 2 Кор. 5:10), над звіриною (антихристом) та її послідовниками (Об. 19:15), над народами (Мт. 25:31 і далі, Дії Ап. 17:31), над сатаною (Бут. 3:15) і над грішними мертвими (Дії Ап. 10:42; 2 Тим. 4:1; 1 Петр. 4:5).

г) Його ототожнення з Єговою (Ягве) Старого Заповіту. Що сказано про Єгову (Ягве) в Старому Заповіті, те сказано про Христа в Новому. Він був Творець (Пс. 102:24-27; Євр. 1:10-12), Його бачив пророк Ісая (Іс. 6:1-4; Ів. 12:41), Йому мав передувати попередник (Іс. 40:3; Мт. 3:3), Він дисциплінує Свій народ (Числ. 21:6 і далі: 1 Кор. 10:9), Його треба вважати за святого (Іс. 8:13; 1 Петр. 3:15), Він буде вести з полону полонених (Пс. 68:19; Еф. 4:8), Він повинен бути об'єктом віри (Йоїл 3:5; Рим. 10:9, 13).

г) Імена, які вказують на Божество.

(1) Ісус користувався певними метафорами про Себе, які

вказують на Його надприродний характер. Наприклад, Ісус сказав: "Я - той хліб, що з неба зійшов" (Ів. 6:41, 50). "Я - двері: коли через Мене хто увійде, спасеться" (Ів. 10:9). "Я - дорога, і правда, і життя. До Отця не приходять ніхто, якщо не через Мене" (Ів. 14:6). "Я - виноградина, ви - галуззя. Хто в Мені перебуває, а Я в ньому, той рясно зароджує, бо без Мене нічого чинити не можете ви" (Ів. 15:5). Він також вживав певні назви про Себе, які вказують на Його Божество, як: "Я Альфа й Омега, Перший і Останній, Початок і Кінець" (Об. 22:13), "воскресіння і життя" (Ів. 11:25), "Амін", Свідок вірний і правдивий, початок Божого створіння" (Об. 3:14). Далі Він сказав: "Перш ніж був Авраам, - Я є" (Ів. 8:58; 3:14).

(2) Він був названий Еммануїлом. Євангелист Матвій ясно застосовує Іс. 7:14 до Ісуса (Мт. 1:22 і далі). Він народився від діви, Йому було дано ім'я Еммануїл, що означає "з нами Бог". Це ім'я в Новому Заповіті трапляється тільки в Євангелії від Матвія, хоча його концепція трапляється в інших місцях (Ів. 1:14; Об. 21:3).

(3) Термін "Слово" (Логос) вжито для того, щоб наголосити Його Божество (Ів. 1:1-14; Об. 19:13). Хоч цей термін вперше, здається, використав Геракліт у значенні розуму, пізніше його запозичив у нього Платон і стоїки, а врешті Філон запровадив його в єврейську теологію. Проте зрозумілим є те, що ап. Іван не запозичив його з жодного з цих джерел. Він, безсумнівно, запозичив його з уособлення Мудрості в Старому Заповіті і з єврейського терміну "мемра", але наповнив його християнською концепцією Божества.²

(4) Для Самого Себе Ісус мав улюблене ім'я - "Син Людський". В усіх випадках, за винятком одного (Дії Ап. 7:56), Він Сам вживає цей вислів стосовно Себе в Новому Заповіті. Цей термін не завжди ясно вказує на Божество, як у Мт. 8:20; 11:18 і далі; 17:12; Лк. 9:44, але часто і вказує. Наприклад, як Син Людський Він має владу на землі прощати гріхи (Мт. 9:6), тлумачити закон про суботу (Мт. 12:8), виконувати суд (Ів. 5:27). Як Син Людський Він дає Своє життя на викуп за багатьох (Мт. 20:28), пошле Своїх ангелів визбирати кукіль (Мт. 13:41), засяде на престолі Своєї слави (Мт. 19:28; 25:31), повернеться знову (Мт. 24:44; 26:64). Коли Ісус проголосив, що Він був тим Сином Людським, про Якого йде мова в книзі Даниїла, Який мав прийти у великій силі, то первосвященик звинуватив Його в богозневазі (Мт. 26:63 і далі; пор. Дан. 7:13).³

(5) Христа названо Господом. В Новому Заповіті цей грецький термін вживається в чотири способи. Він вжитий на означення Бога Отця (Мт. 4:7; 11:25; Лк. 2:29; Дії Ап. 17:24; Рим. 4:8; 2 Кор. 6:17 і далі; Об. 4:8), як титул шанобливості (Мт. 13:27; 21:29; 27:63; Лк. 13:8; Ів. 12:21), як ім'я пана чи власника (Мт. 20:8; Лк. 12:46; Ів. 15:15; Кол. 4:1), чи як титул звернення до Христа або як Його ім'я (Мт. 7:22; 8:2; 14:28; Мр. 7:28). Сумнівно, чи всі, хто називав Ісуса

“Господом”, вважали Його за Бога, хоча при численних нагодах, безсумнівно, так воно й було (Мт. 7:21 і далі; Лк. 1:43; 2:11; Ів. 20:28; Дії Ап. 16:31; 1 Кор. 12:3; Фил. 2:11). Титул “Господь”, як він часто вживається стосовно Ісуса, – це переклад єврейського імені Єгова (Ягве). Таким чином, Христос ототожнений з Єговою Старого Заповіту (пор. Ів. 12:40 і далі; Рм. 10:9, 13 і 1 Петр. 3:15 з Іс. 6:1 і далі; Йоїл 3:5 і Іс. 8:13 у вказаному порядку).

(6) Христа названо Сином Божим. В синоптичних Євангеліях Ісус ніколи не застосовував повного титулу до Себе, але в Євангелії від Івана Він вжив його один раз стосовно Себе (Ів. 10:36; пор. в 33). Хоча цей титул інші застосовували до Нього, Він же приймав його в той спосіб, щоб ствердити Свої претензії на цей титул. Хоча цей термін теж застосовано до ангелів (Йов 2:1), до Адама (Лк. 3:38), до єврейського народу (Вих. 4:22; Осії 11:1), до царя Ізраїлю (2 Сам. 7:14), і до всіх святих (Гал. 4:6), в Євангелії від Івана 5:18; 10:33 і 36 Ісусова претензія на Божественне Синівство виразно мала на увазі вказати на Своє Божество. Ця думка міститься у визначенні фрази “однороджений Син” (Ів. 3:16, 18). Коли Він визнав Себе за Божого Сина, Його звинуватили в богохульстві (Мт. 26:63-65; Ів. 5:18; 10:36). Як про Сина Божого, про Нього сказано, що Він виконує суд (Ів. 5:22), має життя в Самому Собі, оживлює кого хоче (Ів. 5:21, 26), дає вічне життя (Ів. 10:10). Воля Божа в тому, щоб усі шанували і Сина, як вони шанують Отця (Ів. 5:23). Ісус також названий Сином у значенні Месії, помазаного Богом (Ів. 1:49; 11:27). Через досвід втілення Його також названо Сином (Лк. 1:32, 35; Ів. 1:14).

(7) Ісуса названо Богом кілька разів у Новому Заповіті. Вірш ап. Івана 1:1 дуже виразний в оригінальному тексті. Ось як він читається: “І Слово було Богом”. Відсутність артикля перед словом “теос” вказує, що “Бог” вжито у формі присудка. Тут питання не в тому, хто є Бог, а хто є Логос. Він є не тільки єдинородний Син, а й єдинородний Бог (Ів. 1:18). Хома звернувся до Христа: “Господь мій і Бог мій” (Ів. 20:28). Послання Тита 2:13 говорить про “нашого великого Бога й Спасителя Ісуса Христа”. Бог сказав Синові: “Престол Твій, о Боже, навек віку; берло Твого царювання – берло праведності” (Євр. 1:8). Апостол Петро пише про Христа, як про “Бога нашого й Спасителя Ісуса Христа” (2 Петр. 1:1). В 1 Ів. 5:20 читаємо: “в правдивому Сині Його, Ісусі Христі. Він – Бог правдивий і вічне життя” (пор. Рим. 9:5).

д) Певні відносини доводять Його Божество. Отець і Син поміщені поруч один з одним і з Святим Духом у формулі хрещення (Мт. 28:19; пор. Дії Ап. 2:38; Рим. 6:3) і в апостольському благословінні (2 Кор. 13:14; пор. 1 Кор. 1:3). Він сяєво (Євр. 1:3) і образ Бога (Кол. 1:15; пор. 2:9). Він і Отець – одне (Ів. 10:30; “одне” – середнього роду, не чоловічого; одна субстанція, не одна

особа; пор. Ів. 14:9; 17:11). Він і Отець діють спільно (Ів. 14:23; 1 Сол. 3:11; 2 Сол. 2:16 і далі). Що тільки має Отець, те належить також і Христові (Ів. 16:15; 17:10). Християнин має ті самі взаємини з Отцем, що і з Сином (Еф. 5:5; Об 20:6).

е) Йому віддавали Божественне поклоніння, а Він його приймав (Мт. 14:33; 28:9; Лк. 5:8; 1 Кор. 1:2). Через те що Старий Заповіт (Вих. 34:14) і Сам Христос (Мт. 4:10) заявляють, що тільки Богові треба поклонятися, тому, як звичайні люди, так і ангели відмовлялися від пропонованого їм поклоніння (Дії Ап. 10:25 і далі; Об. 19:10; 22:8 і далі). Коли б Христос приймав його, а не був Богом, це було б богохульством. Та й більше того, Писання не тільки інформує нас, що Христові поклонялися, а й запрошує нас поклонятися Йому (Ів. 5:23; Євр. 1:6). Якщо Він не Бог, то неправдомовець, або Сам Себе обманув і в кожному випадку, якщо Він не Бог, Він не добрий (*Christus, si non Deus, non bonus*).

є) Христова власна свідомість і претензії – це докази Його Божества. На дванадцятому році життя Він усвідомив особливі претензії на Свого Отця (Лк. 2:49), під час Його хрещення Його було запевнено про Його особливе синівство (Мт. 3:17), в Нагірній проповіді Він протиставив Себе стародавнім (учителям) (Мт. 5:21 і далі, 27 і далі, 33-36), коли Він послав учнів, Він наділив їх владою чинити чуда (Мт. 10:1, 8; Лк. 10:9, 19); Він доводив Своє передіснування (Ів. 8:58; 17:5); Він прохав, щоб молилися в Його ім'я (Ів. 16:23 і далі), Він твердив, що Він і Отець – одне (Ів. 10:30; 14:9; 17:11); Він твердив, що Він був Сином Божим (Ів. 10:36). Логіка, здається, вимагає, щоб Він або був Тим, за Кого Він Сам Себе визнавав і на Кого претендував, або Він непридатний, щоб Його взагалі визнавати.

4. Святого Духа визнано за Бога.

а) Він особа. Перш ніж можна довести, що Святий Дух є Бог, необхідно встановити, що Він особа, а не просто вплив чи Божественна сила. Ми можемо довести це наступним чином: (1) Стосовно Святого Духа вживаються особові займенники. Хоч у грецькій мові термін для духа є в середньому роді, Ісус в Ів. 14:26 і 16:13 вжив вказівного займенника чоловічого роду "Він" (Той), говорячи про Святого Духа. (2) Його названо Помічником (Утішителем). Це визначення застосовано як до Святого Духа (Ів. 14:16, 26; 15:26; 16:7), так і до Христа (Ів. 14:16; 1 Ів. 2:1). Через те що воно висловлювало особистість в застосуванні до Христа, воно повинно висловлювати це саме і в застосуванні до Святого Духа. (3) Йому приписано особові характерні риси. Він володіє трьома необхідними елементами особистості: інтелектом (1 Кор. 2:11), чуттями (Рим. 8:27; 15:30), волею (1 Кор. 12:11). (4) Він виконує особові дії. Він відроджує духовно (Ів. 3:5), навчає (Ів. 14:26),

свідчить (Ів. 15:26), переконує (Ів. 16:8-11), провадить до цілої правди (Ів. 16:13), прославляє Христа (Ів. 16:14), кличе людей на служіння (Дії Ап. 13:2), говорить (Дії Ап. 13:2; Об. 2:7), скеровує людей у служінні (Дії Ап. 16:6 і далі), заступається (Рим. 8:26), досліджує (1 Кор. 2:10) і працює (1 Кор. 12:11). (5) Він відноситься до Отця і Сина, як Особа. Так було у формулі хрещення (Мт. 28:19), в апостольському благословінні (2 Кор. 13:14) і в Його функціях, як Управителя Церкви (1 Кор. 12:4-6; пор. 1 Петр. 1:1 і далі; Юди 20 і далі). (6) Його може засмучувати людське ставлення. Його можна спокушувати (Дії Ап. 5:9), Йому можна говорити неправду (Дії Ап. 5:3), Його можна засмучувати (Еф. 4:30; Іс. 63:10), Йому можна чинити опір (Дії Ап. 7:51), Його можна ображати (Євр. 10:29) і богозневажати (Мт. 12:31 і далі). (7) Його треба відрізнити від Його власної сили (Дії Ап. 10:38; Рим. 15:13; 1 Кор. 2:4). Всі ці речі доводять, що Святий Дух – Особа, а не просто вплив.

б) Він Божество. Проте Він не просто Особа. Він – Божественна Особа. Це можна довести кількома способами: (1) Атрибути Його Божества підтвержені. Він вічний (Євр. 9:14), всезнаючий (1 Кор. 2:10 і далі; Ів. 14:26; 16:12 і далі), всемогутній (Лк. 1:35), одночасно всюдиприсутній (Пс. 139:7-10). (2) Йому приписано Божественні діла, такі як творіння (Бут. 1:2; Йов. 33:4; Пс. 104:30), духовне відродження (Ів. 3:5), натхнення Писання (2 Петр. 1:21; пор. Дії Ап. 1:16; 28:25), воскресування мертвих (Рим. 8:11). (3) Той спосіб, за допомогою якого Він поєднаний із Отцем і Сином, доводить не тільки те, що Він – Особистість і Божество, як у формулі хрещення (Мт. 28:19) і в апостольському благословінні (2 Кор. 13:14), а й те, що Він керує Церквою (1 Кор. 12:4-6). (4) Слова і діла Святого Духа вважаються за слова і діла Бога (Іс. 6:9 і далі; Ів. 12:39-41 і Дії Ап. 28:25-27; Вих. 16:7 з Пс. 95:8-11; Іс. 63:9 і далі з Євр. 3:7-9; Бут. 1:27 з Йова 33:4). (5) Врешті, Його виразно названо Богом (Дії Ап. 5:3 і далі; 2 Кор. 3:17 і далі). Йому дано також інші божественні імена (пор. Вих. 17:7 з Євр. 3:7-9 і 2 Тим. 3:16 з 2 Петр. 1:21). Всі ці відсилачі доводять, що Святий Дух, рівною мірою з Отцем і Сином, є Бог. В історії Церкви виникав опір на ґрунті вчення про Божество Святого Духа. Арій і його послідовники твердили, що Син створив Святого Духа. Македоній, константинопольський єпископ (341-360 після Р.Х.) і його послідовники твердили, що Святий Дух був створінням, яке підпорядковане Синові. Пізніше Социній висунув думку, що Святий Дух був вічним виявленням Божої сили.

Ортодоксальне (консервативне) християнство завжди стверджувало Божество Святого Духа. Константинопольський собор (381) підтвердив цей догмат, так само як Нікейський собор (325) вияснив догмат Божества Христа. Ці два собори вважаються першими вселенськими соборами Церкви.

Як Ісус Христос є Син Божий, так само Святий Дух є Дух Божий. Рання контроверсія в Церкві про Filioque стосувалася походження Святого Духа. Чи Святий Дух походив від Отця, чи від Отця і Сина? Собор у Толедо, Іспанія (589), визнав походження Святого Духа як від Отця, так і від Сина. Цей догмат установлений двоюко: Ісус проголосив, що Він пошле Духа (Ів. 15:26), а Духа названо Духом Христа (Рим. 8:9), Ісусовим (Дії Ап. 16:7) і Його Сина (Гал. 4:6).

В. Деякі спостереження і висновки, базовані на дослідженні Святої Трійці.

1. Цей догмат не суперечить єдності Бога. Бог – це три Іпостасі в одній сутності. Хоч немає досконалої подібності в людському досвіді, щоб пояснити чи зобразити догмат Святої Трійці, однак аналогія людського розуму подає думку. Людський розум здатний вести діалог з самим собою і одночасно виносити судження про свої міркування. Трійця – це слаба аналогія до сказаного.

2. Ці відмінності вічні. Це помітно з уривків Святого Писання, які натякають на Христове буття з Отцем від вічності (Ів. 1:1 і далі; 17:5, 24; Фил. 2:6), і з тих, які твердять чи натякають на вічність Святого Духа (Бут. 1:2; Євр. 9:14). Про природу вічного відношення, яке існує між Отцем і Сином звичайно говориться як про “рід”, тоді як відношення між Отцем і Сином, з одного боку, і Святим Духом з другого боку, говориться як про “походження”. “Під “вічним родом” мається на увазі “вічна еманация” (вічне походження). Бог говорить: “Ти мій Син, Я сьогодні Тебе породив” (Пс. 2:7). Слово “сьогодні” вказує на універсальне сучасне, вічне тепер. Коли Ісус сказав: “Бо як має Отець життя Сам у Собі, так і Синові дав життя мати в Самому Собі” (Ів. 5:26), Він говорив про вічне передання життя від Отця до Сина. Термін “походження”, так як він застосований до Святого Духа, має дуже подібне значення як і термін “рід” у зв’язку з Сином, тільки що Святий Дух “походить” як від Отця, так і від Сина (Ів. 14:26; 15:26; Дії Ап. 2:33; Євр. 9:14).

3. Три – рівні один одному. Проте це не виключає порядку, за яким Отець – перший, Син – другий, Святий Дух – третій. Це не різниця в славі, силі чи тривалості буття, а просто в порядку. Святий Дух і Син рівні, хоча підлеглі Отцеві. Ця підлеглість добровільна, не обов’язкова (Фил. 2:5-7).

4. Цей догмат має велику практичну цінність.

а) Він допускає існування вічної любові. Любов була до створення світу, проте любові потрібен об’єкт. Любов завжди проявляється між Особами Святої Трійці.

б) Тільки Бог може виявити Бога. Бога можна було виявити

завдяки тому, що Бог Отець послав Бога Сина.

в) Тільки Бог може викупити від гріха. Це викуплення здійснилося через втілення Бога Сина.

г) Важко збагнути існування особистості поза суспільством. Особи Божества ставляться одна до одної в повній гармонії, в досконалому суспільстві. "Коли б не було Трійці, не могло б бути втілення, об'єктивного викуплення, а тому й спасіння; бо ніхто не був би здатний діяти як посередник між Богом і людством".⁴

Х

ДЕКРЕТИ БОЖІ

Якщо Бог чинить все за радою Своєї волі (Еф. 1:11), то буде доречно після міркування про Особу Бога викласти Божі діла. Проте перш ніж можна це здійснити, необхідно проаналізувати декрети Божі.

І. ВИЗНАЧЕННЯ ДЕКРЕТІВ

Декрети Божі можна визначити як Божу вічну мету (в дійсному значенні всі речі охоплені однією метою) чи задуми, базовані на Його наймудрішій і святій раді, за допомогою якої Він вільно і незмінно для Своєї слави визначив – дієво або допустимо – все, що відбувається. Це визначення включає декілька позицій. (1) Декрети – це Божа вічна мета. Він не вкладає Своїх планів і не змінює їх за розвитком людської історії. Він уклав їх у вічності; позаяк Він незмінний, вони залишаються незмінними (Пс. 33:11; Як. 1:17). (2) Ці декрети базуються на Його наймудрішій і святій раді. Він всезнаючий, тому знає, що є найкраще, і абсолютно святий, тому не може задумати того, що помилкове (Іс. 48:11). (3) Ці декрети виникають в Божій свободі (Пс. 135:6; Еф. 1:11). Він не зобов'язаний планувати щось *ad extra* (надзвичайне), а планує невимушено, якщо взагалі планує. Єдина необхідність, яка кладеться на Нього стосовно цього, – це необхідність, яка походить від Його власних атрибутів, як мудрого і Святого Бога. Тому ми можемо знати тільки через особливе Боже об'явлення, чи запланував Він щось *ad extra*, і якщо так, то що Він запланував. (4) Він всемогутній і спроможний здійснити все те, що Він бажає (Дан. 4:32). (5) Мета цих декретів – Божа слава. Вони спрямовані, головним чином, ні на щастя створіння, ні на удосконалення святих, хоч і ці речі включені в Його цілі, а на славу Того, Хто абсолютно досконалий (Числ. 14:21; Іс. 6:3). (6) Є два види декретів: ефективні і допустимі. Є речі, які Бог ставить за мету і які Він також вирішує ефективно здійснити. Проте є речі, які Він просто вирішує дозволити (Рим. 8:28). Але навіть у випадку допустимих декретів, Він підкоряє все для Своєї слави (Мт. 18:7; Дії Ап. 2:23). (7) Нарешті, ці декрети охоплюють все, що здійснюється. Вони включають все минуле, сучасне і майбутнє. Вони охоплюють ті речі,

які Він дієво виконує, і речі, які Він просто дозволяє (Іс. 46:10 і далі). “Інакше кажучи, з необмеженою силою і необмеженою мудрістю Бог від всієї минулої вічності вирішив, вибрав і визнав хід усіх подій без винятку на всю майбутню вічність”.¹

II. ДОКАЗ ДЕКРЕТІВ

Події у всесвіті не є ні несподіванкою, ні розчаруванням для Бога, ні наслідком Його примхи чи арбітражної волі, а виконанням певної мети і плану Бога – таке вчення Святого Писання:

“Присягав був Господь Саваот та казав: “По правді, – як мислив Собі Я, так станеться, і як Я був врадив – те сповниться... Це та рада, яка про всю землю ураджена, і це та рука, що простягнена на всі народи. Бо врадив Господь Саваот, і хто Його раду відмінить? А рука Його витягнена, – і хто відверне її? (Іс. 14:24, 26 і далі).

“... об’явивши нам таємницю волі Своєї за Своїм уподобанням, як постановив у Самому Собі... в Нім стали й ми спадкоємцями, будучи призначені наперед постановою Того, хто все чинить за радою волі Своєї” (Еф. 1:9-11).

Декрети іноді представлено як один декрет: “Хто покликаний Його постановою” (Рим. 8:28 і далі; Еф. 1:11). Хоч декрети можуть видаватися так, що у них багато цілей, для Божественного розуму, вони дійсно є однією великою, всеохоплюючою метою. Таким чином, ми можемо слухніше говорити про один всесвіт, ніж про безліч всесвітів.

Крім того, декрети представлено вічними: “За відвічної постанови, яку Він учинив у Христі Ісусі, Господі нашім” (Еф. 3:11); “Що призначений був іще перед закладами світу” (1 Петр. 1:20); “Так як вибрав у Ньому Він нас перш заложення світу” (Еф. 1:4); “З волі Своєї та з благодаті, що нам дана в Христі Ісусі попереду вічних часів” (2 Тим. 1:9) і “В надії вічного життя, яке обіцяв від вічних часів необманливий Бог” (Тит. 1:2:). Як говорить Шедд: “Речі, визначені декретами, відбуваються у визначений час і послідовними серіями, але вони утворюють одну велику систему, яка, як одне ціле і як єдність, сприймається, як одна вічна Божа ціль”.²

III. ОСНОВИ ДЕКРЕТІВ

Багато світла пролито на догмати Божих постанов за допомогою ясного розуміння основ, на які вони спираються. Ми спонтанно запитуємо: “Чому Він не був задоволений тим, щоб обмежити Своє спілкування і діяльність до Трійці?”

Треба підкреслити, що Божі декрети не походять із необхідності. Бог не був зобов'язаний видати декрет про будь-що, ані не був Він обмежений будь-чим поза Собою видавати ці декрети. Те, що Бог видав декрети, Він зробив це свobodно, добровільно, а не з необхідності. Крім того, Його декрети не зумовлені самою примхою чи арбітражною волею. Бог не діє за самим емоційним принципом. Він завжди діє розумно. Він не завжди виявляє Свої причини, чому Він видав декрети про щось одне замість чогось іншого, але ми впевнені, що причини завжди є (Пов. Зак. 29:28). "Опісля зрозумієш" (Ів. 13:7), – це підбадьорення, що ми колись зрозуміємо значення певних загадкових місць Святого Писання і таємниць, що спантеличують нас, дій Божих. Бог не вживає також арбітражної волі. Деякі крайні детерміністи стверджували абсолютність Божественної волі. Вони навчали, що немає критерію цінності, який визначає Божу волю. Дана річ видається правильною, якщо Бог її хоче. Але якщо це правдиво, то Христова смерть також не була вимушена будь-яким внутрішнім принципом у Бозі, а просто волею Бога; тому, якби Бог хотів спасти людство без смерті Христа, Він міг би справедливо здійснити це.

Проте Божі декрети базуються на Його премудрій і святій раді. Будучи всемудрим, знаючи кінець від початку, відаючи, що з'явиться гріх (тому, що Він вирішив дозволити, щоб він з'явився), знаючи, яка буде природа гріха і як Йому треба буде обійтися з ним, якщо Він забажає когось спасти, – Він заснував Свої плани на всьому Своему знанні і розумінні. Будучи досконало святим, нездатним до частковості чи нечесності, Він склав Свої плани згідно з тим, що є абсолютно правильне. Він може спасти грішника тільки тоді, коли, здійснюючи це, Він зможе залишитися цілком справедливим (Рим. 3:25). В цей спосіб Бог може бути як люблячим, так і справедливим (Пс. 85:11). Таким чином, на основі Своєї мудрості і святості Він склав ці декрети, як дійові, так і допустимі.

IV. МЕТА ДЕКРЕТІВ

Яка ж була Божа фундаментальна причина запланувати та взятися до чогось *ad extra*? Чи у всесвіті є якась ціль, якась мета? Коли так, то що саме?

Безсумнівно, це, головним чином, ані щастя, ані святість створіння. Бог прагне сприяти щастю свого створіння. Апостол Павло сказав у Лістрі: "Не залишив Себе Він без свідчення, добро чинячи: подавав нам із неба дощі та врожайні часи, та наповнював іжею й радіщами серця наші" (Дії Ап. 14:17). А в своїм посланні до Тимофія він написав: "Бог... щедро дає нам усе на спожиток" (для утіхи, насолоди) (1 Тим. 6:17). Апостол Павло враховував аскетичні

принципи гностиків, коли сказав: "Чого ви, немов ті, хто в світі живе, пристаєте на постанови: "не дотикайся, ані їж, ані рухай", бо те все нищиться, як уживати його, - за приказками та наукою людською? Воно ж має вигляд мудрості в самовільній службі, покорі, в знесилюванні тіла, однак не має якогось значення, хіба щодо насичення тіла" (Кол. 2:20-23). Бог же прагне сприяти щастю людини, навіть так званому зовнішньому щастю, але щастя є другорядною, не головною ціллю.

Бог, звичайно, бажає сприяти святості Свого створіння. Для того, щоб довести це, нам треба тільки звернути увагу, що Він створив людину в "справедливості й святості правди" (Еф. 4:24). Він переконує людину бути святою, бо Він святий (Лев. 11:44; 1 Петр. 1:16), Він дав їй Свій святий закон, як стандарт життя (Рим. 7:12), Христос помер, щоб освятити народ (Еф. 5:25-27), а Святий Дух прийшов, щоб відроджувати духовно й освячувати людей (Ів. 3:5; 1 Петр. 1:2). Хоч Бог прагне сприяти освяченню створіння, проте це не найвища Божа ціль.

Найвища ціль декретів - це Божа слава. Створіння прославляє Його. Давид говорить: "Небо звіщає про Божу славу, а про чин Його рук розказує небозвід" (Пс. 19:1). Бог проголошує, що Він перетопить Ізраїля в горні недолі, і додає: "Ради Себе, ради Себе роблю, бо як буде збезчещене Ім'я Моє? А іншому слави Своєї не дам" (Іс. 48:11). Апостол Павло пояснює, що Бог бариться з судом, "щоб виявити багатство слави Своєї на посудинах милосердя, що їх заздалегідь приготував на славу" (Рим. 9:23), і що Він визначив наперед віруючих "на хвалу слави Своєї благодаті" (Еф. 1:6; 1:12, 14; 2:8-10). Двадцять чотири старші складають свої вінці перед Божим престолом і кажуть: "Достойний Ти, Господи й Боже наш, прийняти славу, і честь, і силу, бо все Ти створив, і з волі Твоєї існує та створене все" (Об. 4:11). Таким чином, ціль всього - Божа слава. Тільки тоді, коли ми приймемо це, як нашу дійсну ціль в житті, будемо жити на найвищому рівні, в повній злагоді з Божими задумами.

Для людини було б егоїстично прагнути своєї власної слави, адже людина грішна, недосконала. Прагнути своєї власної слави - означало б прагнути прославляти гріховність і недосконалість. Це не так у випадку з Богом. Він абсолютно безгрішний і досконалий у святості. Для Нього прагнути Своєї власної слави є лише пошуком слави абсолютної святості і безгріховної досконалості. Немає нікого і нічого вищого, щоб його прославляти. Фактично, Бог єдиний достойний слави, і ми повинні прямувати в усьому до слави Того, Хто є виявом усієї доброти, чистоти, мудрости та правди.

V. ЗМІСТ І ПОРЯДОК ДЕКРЕТІВ

Бог визначив Своїми декретами все, що здійснюється. Все це можна поділити на чотири великі категорії.

A. У матеріальній і фізичній сфері

Бог визначив Своїм декретом створити всесвіт і людину (Бут. 1:26; Пс. 33:6-11; Пр. 8:22-31; Іс. 45:18). Бог вирішив установити землю (Пс. 119:90 і далі) і пори року (Бут. 8:22). Він вирішив, що ніколи знову не знищить населення Землі потопом (Бут. 9:8-17). Крім того, Бог вирішив поділити людей (Пов. Зак. 32:8), призначив окремі доби й межі їхнього замешкання (Дії Ап. 17:26). Апостол Павло додає, що Він вчинив це, "щоб Бога шукали вони, чи Його не відчують і не знайдуть, хоч Він недалеко від кожного з нас" (в. 27). Він визначив людський вік (Йов 14:5) і спосіб нашого відходу з цього життя (Ів. 21:19; 1 Кор. 15:51 і далі; 2 Тим. 4:6-8). Всі інші події в матеріальній і фізичній сфері також визначені і є в Його плані й задумі (Пс. 104:3 і далі, 14-23; 107: 25, 29; Іс. 14:26 і далі).

Б. У моральній і духовній сфері

Коли встановлюємо зв'язки між Божими декретами і цією сферою, стикаємося з двома основними проблемами: існування зла в світі і свобода людини. Як святий Бог може допустити моральне зло, і як може суверенний Бог дозволити людині бути вільною? В цьому випадку треба заздалегідь зробити припущення чи вихідні принципи: (1) Бог не є автором гріха, (2) Бог повинен виявити ініціативу в спасінні, (3) людина відповідальна за свої дії, і (4) Божі дії базуються на Його святій і мудрій раді.

Богослови розходяться в поглядах щодо логічного порядку цих декретів і в тому, як гріх узгоджується з допустимою волею Бога. Дехто твердить, що логічний порядок ось такий: Бог вирішив (1) спасти деяких людей, а інших осудити, (2) створити обох, (3) допустити гріхопадіння обох, (4) послати Христа викупити вибраних, і (5) послати Святого Духа, щоб Він обдарував вибраних викупленням. Цей погляд називається "супралапсаріанство".

Інший погляд називається "інфралапсаріанство" або "сублапсаріанство". Він твердить, що декрети повинні бути ось в такому порядку: Бог вирішив (1) створити людину, (2) допустити гріхопадіння, (3) вибрати декого з упалих, щоб вони спаслися, а інших залишити, якими вони є, (4) дати вибраним викупителя, (5) послати Святого Духа, щоб Він обдарував вибраних викупленням. Цей погляд навчає про обмежене викуплення.

Варіант вищезазначеного, який допускає необмежене викуплення,

такий: Бог вирішив (1) створити людину, (2) допустити гріхопадіння, (3) дати в Христі достатнє для всіх викуплення, (4) вибрати декого для спасіння, а інших залишити такими, якими вони є, (5) послати Святого Духа, щоб Він забезпечив прийняття викуплення вибраними. Цей останній порядок декретів, здається, найбільше гармонізується зі Святим Писанням у тому, що він допускає вибір і необмежене викуплення (1 Тим. 2:6; 4:10; Тит. 2:11; 2 Петр. 2:1; 1 Ів. 2:2), а одночасно визнає його дієвість (ефективність) для вибраних (Ів. 17:9, 20, 24; Дії Ап. 13:48; Рим. 8:29 і далі; Еф. 1:4; 2 Тим. 1:9 і далі; 1 Петр. 1:1 і далі).

Намагаючись повніше зрозуміти місце гріха і забезпечення спасіння для грішника, необхідно звернути увагу на чотири моменти.

1. *Бог вирішив допустити гріх.* Хоча Бог не є автором гріха (Як. 1:13 і далі), і хоч Він не вчинив його необхідним, проте Він, на основі Своєї мудрої і святої ради, вирішив допустити гріхопадіння і гріх. Він вчинив це в світлі того, що Він знав, яким буде гріх, знав, що гріх спричинить створінню, знав, що треба вчинити, щоб когось спасти. Бог міг стати на перешкоді появи гріха. Якби Він вирішив охороняти волю ангелів і людей від падіння, вони були б збережені в святості. Але внаслідок мудрих і святих причин, яких ми, мабуть, повністю не зможемо збагнути (Рим. 11:33), Він вирішив допустити гріх. А що гріх ось так допущено, хоч він не був необхідний, виявляється (1) з усіх погроз кари за гріх (Бут. 2:17; Вих. 34:7; Екл. 11:9; Єз. 18:20; 2 Сол. 1:7), (2) із проголошень псалмоспівця: “Він їм їхнє бажання приніс” (Пс. 78:29), “Він їхнє жадання їм дав, але худість (руйнівну хворобу, за англ. текстом) послав в їхні душі” (Пс. 106:15) і (3) з твердження ап. Павла, “за минулих родів попустив Він усім народам, щоб ходили стежками своїми” (Дії Ап. 14:16; 17:30).

2. *Бог вирішив панувати над гріхом для добра.* Це рішення невід’ємне від того, яке допускає гріх. Він вирішив допустити його, але також і панувати над ним для добра. Дещо можна згадати на доказ цього питання. Йосип сказав своїм братам: “Ви задумали на мене зло, та Бог задумав те на добро, щоб зробити, як вийшло сьогодні, – щоб заховати при житті великий народ” (Бут. 50:20). Псалмоспівці кажуть: “Господь раду поганів нищить, нівечить задуми народів. Рада ж Господня навіки стоятиме, задуми Його серця – з роду в рід” (за англ. текстом) (Пс. 33:10-11), і “Бо гнів людський Тебе вихваляє, решту ж гніву Ти поясом в’яжеш” (а залишком гніву Ти підпережешся – за англ. текстом) (Пс. 76:11). Навуходносор пробував знищити трьох єврейських юнаків у вогняній печі, але внаслідок цього цар визнав Бога євреїв і підвищив

їх (Дан. 3:19-30). Апостол Павло висловив свою впевненість, що його переживання у римській в'язниці закінчиться його визволенням (Фил. 1:19 і далі). Це завдяки тому, що Бог суверенний, святий і мудрий.

Очевидно Той, Хто міг не допустити гріх у всесвіт, спроможний також регулювати і контролювати його вияв. Він має право і силу керувати своїм створінням. Крім того, Його обурює гріх (Єр. 44:4; Ам. 5:21-24; Зах. 8:17; Об. 2:6). Він не може дозволити гріхові перешкоджати задумам Його святості, тому необхідно панувати над ним для добра. Апостола Павла обурював наклеп, який учив: "Робімо зло, щоб вийшло добре" (Рим. 3:8; 6:1). Бог не допустив гріх, щоб викликати добро. Вірніше, Він дозволив гріху з'явитися з інших причин, вирішив панувати над ним для добра. Врешті, Він має знання й розуміння, як треба панувати над гріхом для добра. Він знає, скільки, власне, дозволити йому розвиватися, скільки перешкоджати йому і як примусити його, щоб він здійснив святі задуми Бога.

3. Бог вирішив спасти від гріха. Ось тут суть проблеми. Всі християни згодні з тим, що Бог вирішив спасти людство, але не всі погоджуються, як саме Він це здійснює. В зв'язку з цим, треба особливо пам'ятати, (1) що Бог повинен проявити ініціативу в спасінні, (2), що людина, навіть в її сучасному безпорадному стані, справді відповідальна, і (3) що Божі рішення базуються не на капризі чи свавільній волі, а на Його мудрій і святій раді.

Визнаючи ці три передумови, протестанти інтерпретують це питання в один з двох головних способів: дехто розуміє вибрання за залежне від божественного передбачення, інші розуміють вибрання і передбачення, як вони стосуються спасаючої віри, істотно нерозривними. Ці два підходи заслуговують на аналіз.

а. Вибрання в першому підході розуміється як той суверенний ласкавий Божий вчинок, за допомогою якого Він вибрав у Христі для спасіння всіх тих, кого Він передбачив, що вони позитивно відгукнуться на запобіжну благодать. Це можна розглядати наступним чином. Первісно людина мала свободу в двох значеннях цього терміну: свободу виконувати накази своєї природи і свободу діяти протилежно своїй свободі. Людина мала здатність грішити і здатність не грішити. В гріхопадінні вона втратила свою здатність не грішити, а її здатність не грішити перетворилася на нездатність не грішити. (Бут. 6:5; Йов. 14:14; Єр. 13:23; 17:9; Рим. 3:10-18; 8:5-8). Тепер вона вільна тільки в тому значенні, що здатна чинити так, як пропонує їй упала природа. Через те що людина не має здатності чи бажання змінити себе, Бог відгукнувся запобіжною благодаттю. Ця благодать (інколи вважається частиною загальної чи всесвітньої

благодаті) відновлює грішникові здатність сприятливо відповідати Богові (Рим. 2:4; Тит. 2:11). На цей факт вказується в Божих взаєминах з Адамом і Євою після гріхопадіння (Бут. 3:9 і далі) і в багатьох пересторогах для грішників навернутися до Бога (Пр. 1:23; Іс. 31:6; Єз. 14:6; 18:32; Йоїл 2:13 і далі; Мт. 18:3; Дії Ап. 3:19), покаятися (1 Цар. 8:47; Мт. 3:2; Лк. 13:3, 5; Дії Ап. 2:38; 17:30) і повірити (2 Хр. 20:20; Іс. 43:10; Ів. 6:29; 14:1; Дії Ап. 16:31; Фил. 1:29; 1 Ів. 3:23).

Через запобіжну благодать людина здатна відповісти Богові, тоді Бог дасть їй каяття і віру (Єр. 31:18; Дії Ап. 5:31; 11:18; Рим. 12:3; 2 Тим. 2:25; 2 Петр. 1:1). Бог у Своєму передбаченні знає, що люди зроблять у відповідь на Його запобіжну благодать, братимуть чи не братимуть "Божу благодать надармо" (2 Кор. 6:1). Таким чином, передбачення не є саме собою причинне. Є речі, які Бог знає заздалегідь, бо Він задумав дозволити, щоб вони відбувалися, але є й інші речі, які Він знає заздалегідь, бо Він передбачує, що люди вчинять, та Він не змушує їх робити так. Бог знав заздалегідь, що люди зроблять, відповідаючи на Його запобіжну благодать, Він вибрав тих, кого Він передбачив, що вони відгукнуться позитивно. Таким чином, вибрання слідує за передбаченням. У вибранні Бог вирішує (а) спасти тих, кого Він передбачив, що вони дадуть відповідь Йому (1 Петр. 1:1 і далі), (б) дати їм життя (Дії Ап. 13:48), (в) зробити їх синами (Гал. 4:5 і далі; Еф. 1:5), і (г) перетворити їх в образ Христа (Рим. 8:29 і далі). Коротше кажучи, в цьому підході до рішення Бог, через запобіжну благодать дає кожному здатність відповісти Йому, якщо він вибере цей шлях. Бог, передбачивши тих, хто дасть Йому відповідь, вибирає їх на спасіння.

б. Вибрання і передбачення нерозривні і, в основному, означають одно й те саме. В цьому підході вибрання тлумачиться інакше від того, яке ми щойно розглядали. Тут вибрання можна інтерпретувати як вчинок Бога, за допомогою якого Він ласкаво, а не заради передбаченої заслуги, вибирає з-поміж грішних людей, певних осіб бути адресатами Його особливої спасаючої благодаті. Це ставлення не вважає запобіжну благодать бути частиною загальної благодаті, ані попереднє знання бути просто передбаченням. Дійсно, загальна благодать досягає всіх (Дії Ап. 14:17), Бог не бажає, щоб хтось загинув (2 Петр. 3:9), викуплення – необмежене (1 Ів. 2:2), заклик до спасіння – універсальний (Рим. 10:13). Проте Писання дуже чітко говорить, що тільки вибрані спасуться. Розсудливість цього можна довести кількома способами. Бог може виявити благодать, кому Він хоче (Мт. 20:12-15; Ів. 15:16; Рим. 9:20 і далі). Він дійсно вибирає декого для спасіння (Дії Ап. 13:48; Еф. 1:4; 2 Сол. 2:13). Передбачення – це не просто передбачення, воно включає добродушний вибір і зв'язок (Рим. 8:27-30; 1 Петр. 1:1 і далі;

порівняйте вживання слова "знай" у Писанні: Вих. 2:25; Пс. 1:6; Мт. 7:23; Рим. 11:2; Гал. 4:9; 1 Сол. 5:12; 1 Петр. 1:20; 1 Ів. 2:3, 13). Крім того, вибрання здійснилося у вічності в минулому (Еф. 1:4; 2 Тим. 1:9). Бог дав вибраних Своему Синові (Ів. 6:37; 17:2, 6, 9; 1 Петр. 2:9). Спасіння з волі Божої, не людської (Ів. 1:13; 1 Ів. 4:10). Нарешті, каяття, віра і святість – це дари Божі (Ів. 6:65; Дії Ап. 5:31; 1 Кор. 12:3; Еф. 2:8 і далі; 2 Тим. 2:25).

Аргументи проти цього підходу до вибрання треба дослідити. Можна сперечатися, що це несправедливо для невибраних. Але в Божому осуді немає несправедливості. Спасіння – виключно питання благодаті. Бога треба славити за спасіння небагатьох, а не звинувачувати за осудження мас (Пс. 44:4; Лк. 4:25-27; 1 Кор. 4:7). Є звинувачення, що це зображає Бога як деспота. Але Божий вибір не деспотичний, а вільний вибір мудрого, святого, люблячого Бога. Чи тут мається на думці осуд? Ні, Бог просто дозволяє грішникові продовжувати вибраний ним бунт, який закінчиться вічною карою (Ос. 4:17; Рим. 9:22 і далі; 1 Петр. 2:8).

Доктрина вибрання, якщо її правильно зрозуміти, спонукує віруючого до захоплення (Пов. Зак. 32:4), шанобливості (Єр. 10:7), смиренності (Рим. 11:33), покірності (Дан. 4:32) і поклоніння (Рим. 11:33-36).

4. Бог вирішив винагородити Своїх слуг, покарати неслухняних. Зі Своєї великодушності Бог не просто вирішив декого спасти, а й винагородити тих, які Йому служать (Іс. 62:11; Мт. 6:4, 19; 10:41; 1 Кор. 3:8; 1 Тим. 5:18). По суті, це рішення виникає з Його благодаті. Людина не може зробити більше свого обов'язку. Ісус сказав: "Так і ви, коли зробите все вам наказане, то кажіть: "Ми – нікчемні раби, бо зробили лише те, що повинні зробити були!" (Лк. 17:10). Інакше кажучи, Бог має право вимагати цілковитого послуху в усьому і завжди й не зобов'язаний нагороджувати навіть найдосконаліше, постійне дотримання Його заповідей. Але зі Своєї великодушності Він вирішив нагородити тих Своїх дітей, які служать Йому. Дехто говорить про це, як про Його винагороджуючу справедливість, на противагу Його караючій справедливості, та, по суті, рішення нагород є завдяки Його доброті, а не Його справедливості.

На противагу цьому, через Свою цілковиту святість і справедливість, Бог вирішив покарати грішних і непокірних. Це стосується сатани і його війська (Бут. 3:15; Мт. 25:41; Рим. 16:20; Об. 20:1-3, 10) та людей (Пс. 37:20; Єз. 18:4; Наум. 1:3). До певної міри це покарання призначається грішним людям під час їхнього життя (Числ. 16:26; Пс. 11:6; 37:28; Іс. 5:20 і далі; Єр. 25:31), але справжню кару відкладено аж до дня суду (Пс. 9:18; Іс. 3:11; Мт. 13:49 і далі; 25:46; 2 Сол. 1:8; Об. 20:11-15).

В. У суспільній і політичній сфері

1. *Сім'я і людський уряд.* Основне рішення у цій сфері стосується сім'ї і дому. На самому початку Бог сказав: "Не добре, щоб бути чоловіку самотнім. Створімо йому поміч, подібну до нього" (Бут. 2:18). Через те що Він створив тільки одного чоловіка і одну жінку, Він вказав на те, що подружжя повинно бути моногамією - одношлюбне і нерозривне (Мт. 19:3-9). Від початку до кінця Писання визнає святість шлюбу (2 Сам. 12:1-15; Мт. 14:3 і далі; Ів. 2:1 і далі; Еф. 5:22-33; Євр. 13:4). Декрет щодо подружжя вказує на декрет мати дітей (Бут. 1:27 і далі; 9:1, 7; Пс. 127:3-5) і заснувати дім (Пов. Зак. 24:5; Ів. 19:27; 1 Тим. 5:4; Тит. 2:5).

Тісно пов'язаний з цим також декрет про людський уряд (Бут. 9:5 і далі). Бог Своїм декретом визначив місце, доби і кордони для народів (Пов. Зак. 32:8; Дії Ап. 17:26). Подібно цьому Він призначив і володарів народів (Дан. 4:34 і далі; Рим. 13:1 і далі). Всі володарі повинні визнавати суверенну владу Бога і намагатися виконувати Його волю (Пс. 2:10-12). Якщо володар цього не виконує, а вимоги його уряду суперечать Божим заповідям, тоді підвладні повинні більше слухатися Бога, ніж людей (Дії Ап. 4:19 і далі; 5:29).

2. *Покликання і місія Ізраїлю.* Бог обрав Авраама бути головою особливого народу (Бут. 12:1-3). Він обмежив лінію потомків після нього до Ісака (Бут. 17:21), Якова (Бут. 25:23; 27:27-29) і дванадцятьох синів Якова (Бут. 49). Він обрав Ізраїль для Себе, щоб перетворити його в царство священників і в царство святого народу (Вих. 19:4-6). Цей декрет не був перше всього для спасіння, а для зовнішнього становища і привілею. Але це зовнішнє становище і привілей були за допомогою Його святого закону і божественних установ, щоб привести їх до спасіння і прийнятного служіння. В останньому було включено серйозну відповідальність бути духовним благословінням для навколишніх народів (Бут. 12:2).

Ізраїль дуже розчарував Бога. Бог сподівався знайти виноград, але цей народ вродив дикі ягоди (Іс. 5:1-7). Справді, вони зневажали і вбивали Божих представників, які вимагали духовного плоду від народу. Як наслідок, царство тимчасово було забране від них, як народу (Мт. 21:33-43). Природні галузки відломалися, а погани, галузки дикого оливкового дерева, були прищеплені до стовбура (Рим. 11:11-22). Колись Бог знову прищепить природні галузки (Рим. 11:23-27; Єз. 37:1-23; Ос. 2:16-25). Тим часом навіть сьогодні залишився останок за вибором благодаті (Рим. 11:1-10). Всі ці деталі охоплено в первісному декреті Бога.

3. *Заснування і місія Церкви.* Від вічності Бог вирішив заснувати і збудувати Церкву, хоча цей факт не був повністю виявлений аж до

часу Ісуса й апостолів. Уже той факт, що Ісус заявив, що Він збудує Свою Церкву (Мт. 16:18), вказує, що в той час вона ще не існувала. Апостол Павло заявив, що хоч Церква була включена у вічний Божий задум, її природа не була виявлена аж до його днів (Еф. 3:1-13). Таким чином, Церква – не поліпшений юдаїзм (Мт. 9:14-17), а цілком нове творіння. В Церкві Бог створив із двох, єврея і поганина, одну нову людину (Еф. 2:11-15). Божа сучасна мета – викликати людей з-поміж поганів і залишку Ізраїлю, за вибором благодаті, для Свого імені (Дії Ап. 15:13-18; Рим. 11:1, 30). Святий Дух і Церква – це медіум-посередник, через якого Він прагне здійснити цю мету (Мт. 28:19 і далі; Дії Ап. 1:8). Коли ця мета буде здійснена, Христос повернеться, візьме Свій народ до Себе (Ів. 14:3; Рим. 11:25; 1 Сол. 4:16-18), представить Церкву Собі (Еф. 5:25-27) і повернеться, щоб благословити і спасти Ізраїль (Зах. 12:10-13:1; Рим. 11:25-27).

4. *Завершальний Божий тріумф.* Бог вирішив передати всі царства світу Христові (Пс. 2:6-9; Дан. 7:13; Лк. 1:31-33; Об. 11:15-17; 19:11-20:6). У зв'язку з тим, що Він перебере ці царства, відбудеться “відродження” природи (Мт. 19:27-30; Рим. 8:19-22; Іс. 35:1-10). Його панування характеризуватиметься миром і праведністю (Пс. 2:8 і далі; 72:1-19; Іс. 9:5 і далі). Ця перша фаза Божого тріумфу на землі триватиме тисячу років (Об. 20:1-6). Після останнього бунту сатани і суду великого білого престолу (Об. 20:7-15), буде нове небо, нова земля, новий Єрусалим (Об. 21:1-22:5). Тоді Христос передасть царство Богові і Трипостасний Бог – Отець, Син і Святий Дух, царюватиме на вічні віки (1 Кор. 15:23-28). Всі ці речі Бог вирішив, вони, безсумнівно, здійсняться.

XI

ДІЛА БОЖІ: ТВОРЕННЯ

I. ВИЗНАЧЕННЯ ТВОРЕННЯ

Термін “творити” вживається в двох значеннях у Святому Писанні: в значенні безпосереднього творення і в значенні посереднього творення. Безпосереднє творення – це той свобідний акт Трипостасного Бога, за допомогою якого на початку і для Своєї власної слави, без використання попередньо існуючих матеріалів чи другорядних причин, Він покликав до життя безпосередньо і миттєво весь видимий і невидимий всесвіт. Таким чином, безпосереднє творення було вільним актом Бога, на противагу всім пантеїстичним поняттям необхідного творення. Це був акт, в якому брала участь вся Трійця, включаючи рівність Отця, Сина і Святого Духа. То був перший акт Бога *ad extra* – надзвичайний. Він був здійснений для Божої слави. То не було перетворення попередньо існуючих матеріалів чи дія другорядних причин. Це був безпосередній Божий акт, який мав безпосередні наслідки. Він був всеохоплюючий у своєму обсязі, включаючи не тільки матеріальне існування, а й усе нематеріальне буття.

Посереднє творення, з іншого боку, – це ті акти Бога, які також називаються “творенням”, але які не дають початку речам *ex nihilo* – з нічого. Замість цього, вони формують, засвоюють (адаптують), сполучують або перетворюють існуючі матеріали. Сам Бог може безпосередньо формувати, засвоювати, сполучувати, перетворювати існуючі матеріали, або Він може здійснювати це безпосередньо за допомогою другорядних причин. Годж каже, порівнюючи безпосереднє і посереднє творення: “Одне було миттєве, інше поступове; одне виключає ідею будь-якого попереднього існування субстанції і співробітництва, інше припускає і містить в собі обидві ці ідеї. В Мойсеєвій розповіді про творення є явні підстави для цієї відмінності”.¹ Термін “безпосереднє творення” треба, очевидно, обмежити до твердження в Бут. 1:1 і до інших подібних тверджень, які посилаються на ті самі події.

II. ДОКАЗ ДОГМАТУ ПРО ТВОРЕННЯ

Від давніх часів людина намагається розв'язати "загадку" всесвіту. Вона поставила собі питання: "Чи він завжди існував, чи мав початок? Якщо він мав початок, то як і коли він виник?" Сама наука чи розум нездатні розв'язати цієї проблеми. Наука може намагатися знайти відповідь на проблему походження, але через те, що змушена діяти в ділянці емпіричного знання, то дослідження походження і первісних причин є неминуче поза її сферою. І філософія не дала відповідної розв'язки цієї проблеми. Вона або цілком заперечує її, або тлумачить її в такий спосіб, що фактично заперечує її. Розв'язка питання походження повинна походити від Святого Писання, її треба прийняти вірою (Євр. 11:3). Святе Писання проголошує, як і чому постало фізичне і духовне буття.

A. Мойсєва розповідь про творення

Вона знаходиться у книзі Буття в 1 і 2 розділах. Святе Писання розповідає про безпосереднє і посереднє творення всесвіту і людини.

1. *Безпосереднє творення всесвіту.* Вступне твердження Біблії проголошує, що "на початку Бог створив небо та землю" (Бут. 1:1). Згідно з цими словами, всесвіт ані не вічний, ані не утворений з попередньо існуючих речей, ані не виник з необхідності, а завдяки безпосередньому творчому актові Бога. Він був створений *ex nihilo* - з нічого.

Догмат творення *ex nihilo* не опирається на вживанні єврейського слова *bara* і грецького *ktizein*, бо їх іноді використовують взаємозамінюваними словами *asah* і *poiein*. Тому читаємо, що Бог "створив" і "вчинив" світ (Бут. 1:1; Неєм. 9:6; Кол. 1:16 і далі). Цілком зрозуміло, що в Бут. 1:1 і 2:3 це слово означає "творити з нічого". Дейвис пояснює:

"Дієслово *bara* ("творити") виражає краще, ніж будь-яке інше дієслово, ідею абсолютного творення, чи творення *ex nihilo*. Основа цього дієслова використовується в Старому Заповіті для Божої діяльності. Підметом цього слова ніколи не є людина. Сказано, що Бог творив "вітер" (Ам. 4:13), "чисте серце" (Пс. 51:12), "нове небо і нову землю" (Іс. 65:17). Книга Буття 1 вказує на три великі початки, а ініціатором кожного з них був Бог (пор. 1:1, 21, 27)... Ось тому творчий акт Бога, відображений у 1-му вірші, не пов'язаний з попередньо існуючим матеріалом. Суверенний, всемогутній Бог створив небо та землю з нічого".²

2. *Посереднє творення сучасного всесвіту.* Чи через свідоме незавершення в первісному акті творення, чи через якусь катастрофу, що сталася з первісним творенням, ми довідуємося в Бут. 1:2, що земля була "пуста (безформна) та порожня, і темрява була над безоднею". А тоді настає формування сучасного порядку. Тому постають певні проблеми.

а) Чи було творення безпосереднє, посереднє чи поєднання обох? Дехто обмежує безпосереднє творення до акту описаного у в.1, решту розділу вважає за посереднє творення. Інші бачать поєднання безпосереднього і посереднього творення в усьому розділі. Сонце могло бути включене в первісному творенні, а світло (вв. 3-5) могло походити від сонця. Бог, мабуть, створив світло окремо від сонця. Зародки рослинного життя могли пережити первісні обставини, так що Богові треба було тільки наказати землі: "Нехай земля вродить... ярину, що насіння вона розсіває, дерево овочеве, що за родом своїм плід приносить, що в ньому насіння" (в. 11). Одначе, виглядає більш правдоподібним, що рослинність була безпосередньо створена Богом. В Бут. 2:19 читаємо: "І вчинив Господь Бог із землі всю польову звірину, і все птаство небесне". Це місце Писання нібито навчає про посереднє творення всіх тварин, риб, птахів, плазунів тощо (1:20-25), хоч, безсумнівно, саме тваринне життя було створене безпосередньо Богом. Нам подано безсумнівну інформацію: "І створив Господь Бог людину з порошу земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її" (Бут. 2:7). Це вказує на те, що людина теж була створена посередньо, наскільки це стосується її тіла. Хоч людина і тварини створені з порошу і до порошу вернуться, душа ж людини, безсумнівно, створена безпосередньо Богом.

б) Що ж слід зарахувати до безпосереднього творення Божого? Напевно, не тільки небо, а й ангельських мешканців неба (Йов. 38:7; Неєм. 9:6) і, напевно, не тільки землю, а й усі води та гази землі (Іс. 42:5; Кол. 1:16; Об. 4:11). Дехто пропонував, що, можливо, деякі ангельські істоти під керівництвом того, хто став сатаною, були призначені для цієї землі (Лк. 4:5-8). Це ймовірно припущення, однак воно немає певних місць у Святому Писанні, щоб його підтвердити, хіба що можна так тлумачити Єз. 28:12-19 (пор.: Іс. 14:9-14).

в) Чи книга Буття 1:2 зображає первісний стан землі, чи стан землі, що постав завдяки якомусь великому катаклізму? На це дається потрійна відповідь:

(1) Теорія відновлення чи теорія пролому пропонує, що після первісного творення (в. 1) сатана упав, що завершилося Божественним судом землі (в. 2). Що настає, це шестиденне відновлення землі. Цей погляд твердить, що слово "була" (в.2) краще було б перекласти словом "стала". Ця теорія далі доводить,

що зображення пустоти (безформності), порожнечі і темряви (в. 2) - це зображення Божественного суду, бо Бог не міг творити землі в цей спосіб (Іс. 34:11; 45:18; Єр. 4:23; 1 Ів. 1:5). Крім того, цей погляд подає межі часу, в яких могло відбутися гріхопадіння сатани (Іс. 14:9-14; Єз. 28:12-19).³

(2) Інший погляд вбачає, що цей пролом (безладна катастрофальна порожнеча) відбувся до Бут. 1:1, а вірші 1 і наступні оповідають про творення наново. За цим поглядом, в. 1 є сумарним викладом того, що настає, так само як 2:1 підсумовує те, що трапилося раніше. Вірш 2 є ознакою Божого суду, але як і чому цей суд відбувся, оповито таємницею. Хоча ймовірно, що гріхопадіння сатани могло бути цією причиною. За цим поглядом, Мойсей подає порядок сучасного творення, бо він не занепокоєний первісним творенням чи тим, що спричинило Божий суд.⁴

(3) Мабуть, найбільш загальнопоширений погляд інтерпретує в.2 як зображення всесвіту в стані незавершеності. Після того як Мойсей сказав, що земля була незавершена, він продовжував оповідати про те, як вона була перетворена у придатне для проживання людей місце. Зображення безформності, порожнечі і темряви необов'язково є описом суду, а вірніше незавершеності. Богом створена земля була призначена для проживання (Іс. 45:18). Цей погляд не дає місця ані для пролomu (катастрофальної порожнечі) між вв. 1 і 2, ані для творення, яке передувало б віршові 1. Щодо гріхопадіння сатани, то історія ним не занепокоєна. Хоча, воно очевидно відбулося до Бут. 3:1.⁵

г) Чи слід шість творчих днів вважати за шість відносних днів, за шість довгих періодів часу чи за шість буквальних днів?

(1) Дехто вважає, що Мойсей отримав об'явлення про творення впродовж відрізка часу в шість днів. За цим поглядом, шість днів були дні в житті Мойсея, не дні творення. "Творення було об'явлено впродовж шести днів, а не здійснилося за шість днів".⁶ Але цьому віршові суперечить такий вірш, як Вих. 20:11: "Бо шість день творив Господь небо та землю, море та все, що в них, а дня сьомого спочив".

(2) Інші вважають, що ті дні стосуються довгих ер часу. Це теорія дня-віку. У цим погляді бачимо відмінності, але головна тенденція та, що Бог створив фізичний всесвіт, життя, тоді керував еволюційними процесами впродовж еонів часу. Це твердження звичайно називається теїстичною еволюцією, воно враховує геологічні віки, еволюційні процеси, активне втручання Творця Бога. Дехто вдосконалює цю теорію в так звану еволюцію порога, яка доводить, що Бог втручався в певні ключові моменти в еволюційні процеси і творив щось нове. Цей погляд відкидає макроеволюцію, а схвалює мікроеволюцію, тобто що може бути

“велика і різноманітна зміна в “родах”, первісно створених Богом”?

Ось тому й саму людину вважається за особливий творчий акт Бога.

Подібний підхід до переддвірної еволюції, який необов’язково гармонійно поєднується з концепцією дня-віку, є прогресивний креаціонізм. Бог творив за наказом безформну матерію, тоді через дію Свого Духа формував і керував поступово творенням за Його визначеним наперед планом. Бог взяв сировину й сформував закінчений продукт. Це було пов’язане з декількома діями творіння за постановою, як також із використанням призначених Ним законів природи.⁸

(3) Багато хто інтерпретує шість днів, як буквальні дні. Що ж визначає термін “день”? В Біблії він вживається в різні способи: денне світло на відміну від темряви (Бут. 1:5, 16, 18), денне світло і темрява об’єднані (Бут. 1:5), шість творчих днів (Бут. 2:4), і неозначені періоди, так, як “день погибелі” (Пов. Зак. 32:35), “дні війни” (1 Сам. 13:22), “день гніву” (Йов. 21:30), “день спасіння” (2 Кор. 6:2), “день Господній” (Ам. 5:18). Інколи слово “день” передається словом “час” (“довго жив” – Огієнко) (Бут. 26:8), (“дні” – Огієнко) (Бут. 38:12). Недбале читання Бут. 1 може наводити на думку буквального чи 24-годинного дня. Можна висунути кілька доказів: вживання вечора і ранку, подане у Вих. 20:11, з’явлення сонця і місяця керувати днем і ніччю, взаємозв’язок створеного всесвіту (Чи може існувати зелена трава упродовж довгого періоду часу без сонця?) і використання цифр перед словом “день”. Очевидно, довгі геологічні віки є проблемою з цим останнім становищем. Тому пропонується кілька розв’язань: всесвітній потоп мав важливий вплив на топографію землі; в ранніх генеологіях книги Буття є прогалини, тому треба вважати, що творення відбулося задовго до 4000 р. до Р.Х.; тому що Бог творив людину з появою віку, Він міг також творити й землю з появою віку.

г) Який вік землі? Є кілька поглядів.

(1) Нетейістичні вчені пропонують різноманітні теорії. Дехто вбачає походження всесвіту у вибухові первісного атома в сучасний всесвіт, інші будують гіпотезу, що всесвіт є в безперервному стані обмеженого прогресу і регресу. В межах цього всесвіту земля набула форми первісної маси пороку і газу близько десяти мільярдів років тому. Але датування віку землі за світськими науковими методами дуже неточне. Один вчений визнає: “В середньому, “вік” землі подвоювався кожних 15 років впродовж трьох минулих століть. Швидкість протягом минулого століття, мабуть, була дещо більшою”.⁹

Стандартний геологічний стовпчик, який використовується геологами для датування шарів землі, був складений з дослідження вмісту викопних решток (палеонтологія) в різноманітних кам’яних

створеннях і нашаруваннях. Цей стовпчик датується за ерами: докембрійська (3,5 мільйони або й більше років віку), палеозойська (2,7-3,5 мільйонів років), мезозойська (135-270 мільйонів років) і кайнозойська (теперішня - 135 мільйонів років). Найраніші види життя виявлені в докембрійській ері.

Тепер використовуються різні методи датування. Один метод вимірювання щорічного збільшення натрію в океані визначає, що вік океану трохи менший як 100 мільйонів років. Інший метод вимірює геологічний час дослідженням швидкості розкладання радіоактивних елементів, таких як уран, калій і рубідій. Згідно з цим методом, деякі метеори мають вік 4,700 мільйонів років. Деякі мінерали землі є 3,500 мільйонів років. Інший метод датування використовує радіоактивний вуглець.

“Теорія датування за допомогою радіоактивного вуглецю така: коефіцієнт ізотопів вуглецю в більшості живої матерії по суті тотожний з коефіцієнтом у вуглекислоті повітря. Коли організм помирає, він більше не поглинає радіоактивний вуглець з повітря, так що коефіцієнт радіоактивного вуглецю до стійких ізотопів, C^{12} і C^{13} , які супроводять його в тілі клітин організму, починає зменшуватися. Порівняння коефіцієнта радіоактивного вуглецю до стійких ізотопів вуглецю в мертвому організмі з тим коефіцієнтом в атмосфері є, таким чином, мірою часу минулого після смерті організму”.¹⁰

Ці системи датування не точні, бо вони засвоюють одноманітний погляд на геологію, використовуючи умови, які доступні тільки в науковій лабораторії. Така одноманітна теорія геологічного походження або припускає відсутність, або ігнорує присутність особового Бога, Який діє у Своєму творенні.

(2) Теїстична еволюція, як було констатовано попередньо, твердить, що Бог спрямовує і контролює еволюційні процеси від рудиментарних початків і до кульмінаційної людини. Методи датування не відрізняються від вищезгаданих нетеїстичних геологічних методів. Теорія дня-віку, чи подібні підходи, намагаються гармонізувати геологічні ери з розповіддю в Бутті 1.¹¹

(3) І нарешті, інші вважають, що сучасна дата творення є приблизно 6 тисяч до 20 або 30 тисяч років. Після уважного аналізу Ушшер, Ussher (1581-1656) визначив дату творення 4004 р. до Р.Х. Інші пропонують, що “Біблія не підтримує дати творення людини раніше, як близько 10000 р. до Р.Х.”¹² Однак, нібито є докази на первісні культури до 10000 р. до Р.Х.,¹³ тому потоп треба було б, правдоподібно, датувати раніше, ніж 12000 р. до Р.Х. Новітня теорія

творення від 10 до 20 тисяч років видається більш логічною і більш узгоджується з граматично-історичними методами інтерпретації, ніж раннє датування мільйонів років.

Теорія пролому (інтервалів) також заслуговує на наше міркування. Якщо, як багато хто пропонував, Бут.1:2 і далі є повторне творення, то дата первісного творення може бути рання або пізня. Період між первісним творенням і повторним невідомий. Дехто твердить, що були довгі еони, інші пропонують короткий період часу. Якщо ж творення (чи повторне творення) недавнє, а буквально тлумачення Святого Писання схвалює цей погляд, тоді інтерпретацію довгих геологічних ер і стандартний геологічний стовпчик треба піддавати сумніву. Яка ж є відповідь на очевидно астрономічний простір часу, необхідний для сформування землі? Як уже пропоновано раніше, відповіді можна знайти в зрілому креаціонізмі, в геології потопу і в прогалинах генеологій книги Буття.

Той факт, що Адам був створений дорослим, очевидно з книги Буття 2. Тому принаймні у творенні Адама ми маємо появу віку. Чи ж немислимо також, що все Боже творіння мало появу віку, може, навіть включно з викопними залишками? Крім того, Біблія вчить про всесвітній потоп, а така катастрофальна подія мала б далекосяжні наслідки на топографію землі. Також дослідження різних біблійних родоводів вказує, що вони незавершені і мають у собі прогалини. Розгляд цих трьох питань дозволяє припускати дату творення раніше, ніж 4000 р. до Р.Х., а одночасно не вимагати мільйонів років. Догмат творення – це догмат віри (Євр.11:3). Тому біблійний запис треба визнавати за кінцевий авторитет.

Б. Інші Біблійні докази творення.

Є багато інших уривків у Святому Писанні, які вчать про догмат творення. Кілька з них говорять про первісне творення неба і землі (Іс. 40:26; 45:18). Багато з них говорять про Боже творення всіх людей (Пс. 102:19; 139:13-16; Іс. 43:1, 7; 54:16; Єз. 21:30). Багато зображають Бога як Творця неба і землі і всього, що знаходиться в них (Іс. 45:12; Дії Ап. 17:24; Рим. 11:36; Еф. 3:9; Об. 4:11). Як і в книзі Буття 1, Бога зображено, що Він творить за допомогою Свого Духа (Пс. 104:30), Свого Сина (Ів. 1:3; Кол. 1:16), і Свого Слова (Пс. 148:5).

Багато філософів заперечує доктрину творення, приймаючи без доказів інші теорії походження всесвіту. Атеїзм, який заперечує буття Бога, змушений визнати або матерію за вічну, або шукати якусь іншу природну причину. Дуалізм доводить або два вічні принципи, один добрий, а один злий, або дві вічні істоти – Бога і

сатану, чи Бога і матерію. Пантеїзм перетворює творення в частину Бога. Агностицизм говорить, що ніхто не може знати щось про Бога чи про Його творення. Християнство твердить, що творення здійснилося завдяки суверенній волі і діям безкінечного Бога, Який, хоча іманентний у Своїм творенні, але й трансцендентний – перевищує Своє творення.

III. МЕТА БОЖА У ТВОРЕННІ

Той самий мотив, який спонукав Бога сформулювати Його задуми і декрети, спонукав Його здійснити їх. Він творив все для Своєї власної слави. Перш за все і головним чином Він творив, щоб виявити Свою славу. Святе Писання проголошує: “Господи, Владико наш, яке то величне на всій землі Твоє Ім’я, слава Твоя понад небесами!” (Пс. 8:2). “Небо звіщає про Божу славу” (Пс. 19:2). “І з’явиться слава Господня, і разом побачить її кожне тіло” (Іс. 40:5; Єз. 1:28; Лк. 2:9; Дії Ап. 7:2; 2 Кор. 4:6).

По-друге, Він творив для того, щоб прийняти славу. Біблія наказує: “Дайте Господу славу Імення Його” (1 Хр. 16:29). “Дайте Господу, Божі сини, Дайте Господу славу та силу! Дайте Господу славу Імення Його, у препишній святині впадять перед Господом!” (Пс. 29:1 і далі). “Дайте Господу, Богові вашому, славу” (Єр. 13:16). Відповідальність Церкви – прославляти Бога (Рим. 15:6, 9; 1 Кор. 6:20; 2 Кор. 1:20; 1 Петр. 4:16).

Всесвіт – чин Божих рук, його мета – виявити Божу славу. Тому треба відповідно досліджувати його, щоб побачити Божу славу, і відповідно робити те, що можемо, щоб збільшувати і звіщати Його славу. Відповіді на наші молитви, як також розумні дослідження обітниць й опіки Божої над Його народом, повинні природно спрямовувати нас до того, щоб віддавати Йому славу. Справді, як апостол Павло умовляє нас: “Тож, коли ви їсте, чи коли ви п’єте, або коли інше що робите, – усе на Божу славу робіть” (1 Кор. 10:30).

ХІІ

ДІЛА БОЖІ: ЙОГО СУВЕРЕННА ВЛАДА

Довівши, що все має своє походження у декретах чи задумах Бога і що Бог створив увесь матеріальний і нематеріальний всесвіт, ми далі приступаємо до міркування над питанням уряду всесвіту. Бог, як Творець всього видимого і невидимого, Власник усього, володіє абсолютним правом панувати над усім (Мт. 20:15; Рим. 9:20), має владу у всесвіті (Еф. 1:11). Годж пише:

“Якщо Бог є Дух, а тому особа безкінечна, вічна і незмінна у Своєму бутті й досконалостях, якщо Він Творець і Зберігач всесвіту, Він справедливо є його Сувереном... Ця суверенність Бога є основою миру і довір'я для всього Його народу. Вони радіють, що Господь Бог всемогутній царює; що ні необхідність, ні випадок, ні людське безглуздя, ні злоба сатани не керує ходом подій і всіма їхніми наслідками”¹.

Писання багаторазово вчать, що Бог – Суверен всесвіту: “Твоя, Господи могутність... і все на небесах та на землі! Твої, Господи, царства” (1 Хр. 29:11); “А Бог наш на небі, – усе, що хотів, учинив” (Пс. 115:3); “Горе тому, хто з Творцем своїм свариться, черепок із земних черепків! Чи глина повість гончареві своєму: “Що робиш?” а діло його: “Ти без рук!” (Іс. 45:9); “Так усі душі Мої: як душа батькова, так і душа синова – Мої вони! Душа, що грішить, – вона помре” (Єз. 18:4); “Всі мешканці землі пораховані за ніщо, і Він чинить за Своєю волею серед небесного війська та мешканців землі, і немає нікого, хто спротивився б Його руці та й сказав би Йому: Що Ти робиш?” (Дан. 4:32); “Чи ж не вільно мені зо своїм, що я хочу, зробити?” (Мт. 20:15; Рим. 9:14-21; 11:36; Еф. 1:11; 1 Тим. 6:15; Об. 4:14). Божий суверенітет містить у собі збереження й провидіння.

I. ДОКТРИНА ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ

A. Визначення збереження

Під збереженням розуміємо, що Бог суверенно, за допомогою Своїх дій, утримує існування всього, що Він створив, спільно з усіма властивостями і силами. Це визначення вказує, що збереження треба

відізнати від акту створення, бо тільки те, що вже існує, можна зберігати; що об'єктивне створення не є самобутнє й самодостатнє, тобто нездатне утримувати себе незалежно власними силами й засобами; що зберігання – це не тільки стримування від знищення того, що було створено, а постійні Божі дії, за допомогою яких Він підтримує існування того, що створив.

Б. Доказ доктрини збереження

Доктрину збереження можна довести розумом і Святим Писанням. Матерія не має причини свого буття сама в собі. Вона в усіх відношеннях умовна, залежна і змінна. Вона не є ані самобутня, ані здатна втримувати себе. Жодна сила не є ані самобутня, ані самовідновлююча, бо повсюдно сила натякає на буття волі, яка впливає на неї і підтримує її. Крім того, Бог не був би абсолютним Сувереном, коли б щось трапилось або існувало у всесвіті, окремо від Його волі чи сили.

Святе Писання вчить, що хоча Бог спочив після закінчення діла творення і встановив порядок природних сил, Він продовжує Свою діяльність, підтримуючи всесвіт і його сили. Христос – посередницький представник у збереженні, як Він і був посередницьким представником у творенні. Деякі уривки Святого Писання говорять про Його зберігаючу діяльність досить обширно. Наприклад: “Ти, Господи, єдиний! Ти вчинив небо, небеса небес, і все їхнє військо, землю, та все, що на ній, моря та все, що в них, і оживляєш (даєш життя) їх усіх” (Неем. 9:6). “А Він є перший від усього, і все Ним стоїть” (Кол. 1:17); “Він був сяєвом слави та образом істоти Його, тримав усе словом сили Своєї” (Євр.1:3).

Інші уривки Святого Писання згадують про певні речі, які Він зберігає. Він зберігає живе і неживе створіння: “Людину й худобу спасаєш (бережеш) Ти, Господи!” (Пс. 36:7); “Ховаєш обличчя Своє – то вони перелякані, забираєш їм духа – вмирають вони, та й вертаються до свого пороку” (Пс. 104:29); “Що зберіг при житті нашу душу і не дав нозі нашій спіткнутись” (Пс. 66:9); “Бо ми в Нім живемо, і рухаємось, і існуємо” (Дії Ап. 17:28). Бог також зберігає Своїх святих: “Щоб справедливих стежок стерегти, і береже Він дорогу Своїх богобоязливих!” (Пр. 2:8); “Бо любить Господь справедливість, і богобоязливих Своїх не покине, – вони будуть навіки бережені, а насіння безбожних загине!” (Пс. 37:28); “І Я життя вічне даю їм, і вони не загинуть повік, і ніхто їх не вихопить із Моєї руки” (Ів. 10:28).

В. Метод збереження

Хоча всі теїсти могли б погодитися, що Бог тим чи іншим

шляхом зберігає все, що Він створив, не всі вони дійшли б згоди відносно шляху, яким Він це здійснює. Справді, дві теорії, що були висунуті, по суті заперечують доктрину збереження.

1. *Деїстична теорія.* Деїзм пояснює збереження з кута зору закону природи. Він твердить, що Бог створив всесвіт і наділив його силами, достатніми підтримувати себе при існуванні. Всесвіт, таким чином, це великий самопідтримуючий механізм, а Бог – це просто спостерігач світу і його дій, Який не чинить безпосередньої дії, щоб зберігати й підтримувати його. Але це хибне припущення, бо де ж є машина, яка могла б сама себе підтримувати? Крім того, є докази, якими можна довести, що Бог не відцурався всесвіту. Християнин вірить, що ми маємо особливе об'явлення Бога в Біблії, що Бог втілювався в Ісусі Христі через дивовижне народження, що духовне відродження – це надприродне діло Бога в серці людини, що Бог відповідає на молитву, що Він інколи надприродно втручається в справи світу. Тому, з християнського кута зору, ця теорія незадовільна.

2. *Теорія безперервного творення.* Ця теорія змішує творення і збереження. Деїстичний погляд твердить, що все підтримується законом природи. Цей погляд твердить, що з хвилини на хвилину Бог творить всесвіт із усім тим, що в ньому. Він базується на концепції, що вся сила – це Божественна воля в безпосередньому виявленні. Він не залишає місця людській волі і посередньому виявленню Божественної волі у формі закону природи. Ця теорія неминуче веде до пантеїзму. Помилки цієї теорії: (1) у природі вона перетворює регулярну діяльність у перетворення творення, замість посереднього виявлення сили Божої; (2) вона перетворює Бога в автора гріха, перетворюючи всю волю в Його волю; (3) вона позбавляє людину бути реальним, самовизначальним моральним представником; (4) вона заперечує моральну відповідальність.

3. *Теорія згоди.* Ця теорія – біблійний підхід. Вона твердить, що Бог спільно діє в усіх процесах як матерії, так і розуму. Хоч Божа воля не єдина сила у всесвіті, але без Його згоди жодна сила чи особа не може продовжувати свого існування чи діяльності (Дії Ап. 17:28; 1 Кор. 12:6). Його сила проникає в людину, та вона її ані не нищить, ані не поглинає. Люди зберігають свої природні сили і використовують їх. Проте очевидно, що хоча Бог береже розум і тіло в їхній дії, Він погоджується зі злими діями Свого створіння тільки тоді, коли вони є натуральними діями, а не злими. Інакше кажучи, у злих діях Бог дає тільки природну силу, злий напрям цих сил викликається самою людиною. Богом проголошена ненависть до гріха заявляє, що Він не є причиною людських злих дій: "Не

робіть цієї обридливої речі, яку Я зненавидів!" (Єр. 44:4); "Випробуваний, хай не каже ніхто: "Я від Бога спокушуваний". Бо Бог злом не спокушується, і нікого Він Сам не спокушує. Але кожен спокушується, як надиться й зводиться пожадливістю власною" (Як. 1:13-14; Ав. 1:13).

II. ДОКТРИНА ПРО ПРОВИДІННЯ

Християнський погляд підтверджує, що Бог не тільки створив всесвіт, разом із усіма його властивостями і силами, що Він береже все створене, але як свята, доброзичлива, мудра, всемогутня Істота, Він суверенно наглядає над всесвітом. Цей суверенний нагляд називається провидінням або провіденціалізмом.

A. Визначення провидіння

Етимологічно слово "провидіння" означає передбачення. З цієї основної думки розвинулося значення "заготовляти на майбутнє". В богослов'ї це слово отримало більш спеціалізоване значення. У цій галузі "провидіння" означає тривалу дільність Бога, за допомогою якої Він спонукує всі події фізичних, розумових, моральних сфер виконувати Його мету, а ця мета не що інше, як первісний план Бога у творенні. Зрозуміло, що зло ввійшло у всесвіт, та йому не дозволено руйнувати Божу первісну, доброзичливу, мудру і святу мету.

B. Докази цієї доктрини

1. *Природа Бога і всесвіт.* Через те що Бог не є тільки особова Істота, безкінечна в мудрості, доброті і силі, але також і Творець та розумний Господар всесвіту, можна сподіватися, що Він буде керувати Своєю власністю. Можна сподіватися, що Він, як особовий і мудрий Бог, буде діяти раціонально. Можна сподіватися, що Він, як добрий Бог, візьме близько серця Своєї створіння. На Нього можна покладатися, що Він, як всемогутній Бог, володіє здатністю здійснити всі Свої задуми. Християнин засновує свою впевненість в остаточну перемогу правди і, частково, на своїй концепції природи Бога.

Як практичний доказ віри, що Бог виявляє суверенну владу над Своїм створінням, ми помічаємо, що всесвіт повсюдно показує докази розуму і нагляд, хоча цей розум не знаходиться в самій матерії. Засоби відповідають меті, як у видимому, так і в невидимому світі. Ми дізнаємося, що одне царство відповідає іншому, а сонячна система відповідає нашому світові, беручи це в цілому. Цей доказ розуму і нагляду виявляється також у людській

конституції. Наше відчуття залежності містить у собі ідею не тільки нашого походження від Нього, а й нашого продовжуючого буття. Він береже життя нашої душі. Коли Він забирає наше дихання, ми помираємо. Це саме можна доводити стосовно почуття відповідальності. Воно говорить, що Бог має право встановлювати закони моральної поведінки, що Йому відомі всі наші шляхи, що Він винагородить праведних, а неправедних покарає. Інакше кажучи, сам всесвіт свідчить про Божу суверенну владу над ним.

2. *Вчення Святого Писання.* Святе Писання говорить більше про Божі дії у провидінні, ніж про Його дії у створенні всесвіту. Воно виявляє, що Бог має суверенну владу над усім фізичним всесвітом, над рослинним і тваринним створінням (флорою і фауною), над народами землі і над усіма індивідуальними особами.

а) Над фізичним всесвітом. Святе Писання показує, що Бог керує усім фізичним всесвітом. Сонячне світло (Мт. 5:45), вітер (Пс. 147:7), блискавка (Йова 38:25, 35), дощ (Йова 38:26; Мт. 5:45), грім (1 Сам. 7:10), води (Пс. 147:7), град (Пс. 148:8), лід (Йова 37:10), сніг (Йова 37:6; 38:22), паморозь (іній) (Пс. 147:5) – всі підлягають Його наказові. Небесні тіла, такі як сонце (Мт. 5:45) і зорі (Йова 38:31-33), коряться Його волі. З Його наказу гори пересуваються (Йова 9:5), земля тремтить (Йова 9:6), земля дає свій врожай (Дії Ап. 14:17). Він використовує добродійні стихії, як вияв Своєї доброти і любові, а руйнівні – як засоби дисципліни й карі. Отже, люди повинні упокорювати себе під час так званих “фізичних” відвідин і молитися до Того, Хто має всі стихії у Своїй владі.

б) Над рослинним і тваринним створінням. Кожне живе створіння є в Божій руці (Йова 12:10). Бог турбується про нього, має владу над усіма рослинами (Йони 4:6; Мт. 6:28-30), птахами (Мт. 6:26; 10:29), тваринами (Пс. 104:21, 27; 147:9) і рибами (Йони 2:1; Мт. 17:27).

в) Над народами землі. Бог “Пан над народами” (Пс. 22:29). “Він робить народи потужними – й знову їх нищить” (Йова 12:23), стежить за ними і судить їх (Пс. 66:7; 75:8), Він настановлює і скидає з престолу володарів (Дан. 2:37-39; 4:22), визначає державні кордони (Дії Ап. 17:26), використовує народи і їхніх володарів для виконання Своєї волі (Іс. 7:20; 10:5-15; 45:1-4). “Немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога” (Рим. 13:1).

г) Над усіма ділянками буття кожної людини. (1) Над народженням, перебігом життя і смертю людей. Бог активно виявляє піклування в житті людини до її народження (Пс. 139:16; Єр. 1:5) і здійснює Свої наміри в її житті (1 Сам. 16:1; Гал. 1:15 і далі). Ось так воно є, чи хто усвідомлює це, чи не усвідомлює (Іс. 45:5; Ест. 4:14). Бог забезпечує людські потреби (Мт. 5:45; 6:25-32; Дії Ап. 14:17). Визначає час і обставини їх смерті (Пов. Зак. 32:49)

і далі; Ів. 21:19; 2 Тим. 4:6-8). (2) Над успіхами і невдачами людей. Господь понижує і підвищує людей (Пс. 75:8), понижує князів і підносить покірних (Лк. 1:52), збагачує та зубожує (1 Сам. 2:6-8). Він бере участь у самому процесі думання людини (Пр. 21:1). (3) Над найбільш тривіальними, щоденними обставинами. Він цікавиться горобцем, а ще більше волоссям нашої голови (Мт. 10:29 і далі). Він визначає шлях падіння жереба (Пр. 16:33). Він навіть дає і стримує сон (Ест. 6:1). (4) Над потребами Свого народу. Він піклується Своїми (1 Петр. 5:7), дає безпеку (Пс. 4:9), охороняє (Пс. 121:3), забезпечує добром (Пс. 5:13), підтримує (Пс. 63:9), задовольняє потреби (Фил. 4:19), і взагалі чинить так, що усе виходить на добре тим, хто Його любить (Рим. 8:28). "І від віку не чули, до вух не доходило, око не бачило Бога, крім Тебе, Який би зробив так тому, хто надію на Нього покладає!" (Іс. 64:6). (5) Над долями спасених і неспасених. Він проведе віруючого крізь це життя і введе його у славу (Пс. 73:24), хоч він упаде, Господь його підтримає (Пс. 37:23 і далі), а на невіруючого прийде суд від Господа (Пс. 11:6). (6) Над вільними вчинками людей. Він діяв у серцях єгиптян, щоб вони виконували Його накази (Вих. 12:36), у серці Давида (1 Сам. 24:19), Артаксеркса (Езд. 7:27), віруючого (Фил. 2:13), царя (Пр. 21:1), і навіть у серцях усіх людей (Єр. 10:23). "Заміри серця належать людині, та від Господа - відповідь язика" (Пр. 16:1).

Як же тоді гріховні дії людей погодити з програмою суверенного Бога? Чи необхідний Богові гріх? Судячи з кількох випадків, здається, що так. Господь учинив фараонове серце запеклим (Вих. 10:27). Давид вчинив гріх, коли перерахував Ізраїля, але Господь спонукав його до цього (2 Сам. 24:1, пор. 1 Хр. 21:1). Бог залишив грішника, щоб він більше грішив (Рим. 1:24, 26, 28). Він замкнув усіх у непослух (Рим. 11:32), а під час великої скорботи Бог пошле обманливий вплив, так що невіруючі віритимуть неправді (2 Сол. 2:11). Якщо Бог не є автором гріха (Ав. 1:13; Як 1:13; 1 Ів. 1:5; 2:16), то як тоді пояснити ці випадки? Яке відношення має Бог до людських гріховних дій? На це можна відповісти в чотири способи. (1) Бог часто стримує людину від гріха, який вона має намір вчинити. Це називається "запобіжним провидінням". Бог сказав Авімелехові: "Я теж удержав тебе, щоб не згрішив проти Мене. Тому не дав Я тобі доторкнутися до неї" (Бут. 20:6). Давид молився: "І від свавільних гріхів заховай Свого раба, нехай не панують вони надо мною" (Пс. 19:14; пор. Мт. 6:13). Бог пообіцяв, що не дозволить віруючому бути випробуваним більше ніж він може перенести (1 Кор. 10:13). (2) Бог, замість того, щоб активно стримувати людину від вчинку зла, інколи допускає, щоб гріх було вчинено. Це називається "допущеним провидінням". У книзі Осії

4:17 написано, що Бог сказав: "Прилучився до бовванів Єфрем, - покинь ти його!" "Бог попустив усім народам, щоб ходили стежками своїми" (Дії Ап. 14:16; 2 Хр. 32:31; Пс. 81:13; Рим. 1:24, 26, 28). (3) Крім того, Бог вживає спрямовуюче (директивне) провидіння. Він допускає зло, але направляє (спрямовує) той шлях, яким воно здійсниться. Ісус сказав Юді: "Що ти робиш - роби швидше" (Ів. 13:27). Ті, що брали участь у розп'ятті Христа, чинили те, що Бог визначив, щоб воно відбулося (Дії Ап. 2:23; 4:27 і далі). Людський намір був злий, але Бог використав цей злий намір для виконання Своєї волі. Бог використовує людський гнів для Своєї хвали (Пс. 76:11; Іс. 10:5-15). (4) Нарешті, Бог, через обмежувальне провидіння, визначає межі, яких можуть досягати зло і його наслідки. Він сказав сатані: "Ось усе, що його, - у твоїй руці, тільки на нього самого не простягай своєї руки!" (Йова 1:12; 2:6; 1 Кор. 10:13; 2 Сол. 2:7; Об. 20:2 і далі).

З цих міркувань зрозуміло, що всі злі вчинки створіння є під цілковитим наглядом Бога. Вони можуть відбуватися тільки за Його допустом і тільки до тієї міри, до якої Він дозволяє. Хоча вони злі самі по собі, та Він спонукує їх сприяти добру. Таким чином, недобру поведінку Йосипових братів, впертість фараона, пожадливість підкорити поганські народи, що ввірвалися в Святу Землю і, нарешті, забрали народ у неволю, відкинення і розп'яття Христа, переслідування Церкви, війни та революції між народами Бог спонукав, щоб вони сприяли Божій меті і славі. Той факт, що Бог оберне зло на добро, повинен спонукувати Його дітей вірити Йому, що Він це саме вчинить зі злом сучасного покоління.

В. Цілі, до яких спрямоване провидіння

Бог керує світом, маючи на увазі щастя створіння. Сатана натякав у своєму спокушуванні Єви, що Бог намагався приховати щось добре від неї та Адама (Бут. 3:4 і далі), він весь час докладав зусилля, переконуючи людей, що це чинить Бог. На противагу цьому ап. Павло говорить: "Не залишив Себе Він без свідчення, добро чинячи: подавав нам із неба дощі та врожайні часи, наповнював їх радою й радіщами серця наші" (Дії Ап. 14:17). Ісус говорить: Бог "наказує сходити сонцю Своему над злими й над добрими" (Мт. 5:45). Його добрість має важливу мету - привести людей до каяття (Рим. 2:4). Бог особливо дбає про добробут Своїх дітей, бо псалмоспівець говорить: "Добра не відмовляє усім, хто в невинності ходить" (Пс. 84:12). Ап. Павло говорить: "І знаємо, що тим, хто любить Бога, хто покликаний Його постановою, усе допомагає на добре" (Рим. 8:28).

Бог також керує світом, маючи на увазі розумовий і моральний

розвиток людства. Є така річ, як виховання людства, але це виховання не може замінити спасіння. Вся левитська система була виховною, готуючи дорогу для представлення правдивого Божого Агнця, Який мав узяти на Себе гріх світу (Гал. 3:24). Цей розумовий і моральний розвиток виявлявся різними шляхами впродовж століть християнства. Його видно у піднесенні жінки, у споруджуванні лікарень, у впровадженні освітніх систем, у скасуванні рабства, у признанні релігійної свободи, у розвитку технології в таких ділянках, як сполучення і транспорт тощо. Все це гуманний розвиток, але навіть у такому випадку нам необхідно врешті-решт простежити його й повернутися до провіденційного керівництва світом. Хоч увесь цей розвиток сам по собі має тільки тимчасову цінність, його можна використати, як допоміжний засіб у поширенні Євангелії.

Бог керує світом, маючи на увазі спасіння і приготування народу, щоб він став Його власністю. Він вибрав Ізраїль, щоб він став такою власністю (Вих. 19:5 і далі), Він покликав Церкву для цієї самої мети (Тит 2:14; 1 Петр. 2:9). Втілення Бога у Христі, викупна смерть Христа, дар і зіслання Святого Духа, виготовлення і збереження Святого Писання, заснування Церкви і її служіння – все це спрямоване на те, щоб допомогти спасти і приготувати цей народ для Себе. В реальному значенні, Боже провидіння спрямоване на приготування і збереження святих (Еф. 3:9 і далі; 5:25-27). Цілком зрозуміло, що Бог обдаровує багатьма благословіннями неспасених людей через присутність Його народу між ними (Бут. 18:22-33; 2 Цар. 3:13 і далі; Мт. 5:13-16).

Головна мета Божого уряду – Його власна слава. Він керує, щоб виявляти Свої досконалості: Свою святість і праведність, Свою силу, Свою мудрість, Свою любов і Свою правду. Боже провидіння спрямоване на те, щоб виявити ці якості Його істоти. Його святість і праведність виявляються в Його ненависті й протиставленні гріхові. Його сила виявляється в Його дії творення, збереження, провидіння і викуплення. Його мудрість виявляється в установленні Своєї мети і засобів до цієї мети. Його любов виявляється у Його забезпеченні створіння, особливо у Його забезпеченні спасіння через дар Свого Сина. Його правда виявляється в установленні законів природи і розуму, в Його вірності Своїм обітницям. Отже, головна мета Його суверенної влади – це вияв Його любові. Як Він Сам говорить: “Ради Себе, ради Себе роблю, бо як буде збезчещене Імення Моє? А іншому слави Своєї не дам” (Іс. 48:11).

Г. Засоби, застосовані у виконанні провидіння Божого

У зовнішніх справах Бог користується законами природи. За

допомогою цих законів Він установив пори року і забезпечив нас їжею для нашого існування (Бут. 8:22). За допомогою них Він дав людям інстинкт самозбереження і чуття моральної відповідальності (Рим. 1:26; 2:15). Він іноді доповнює ці закони чудами. Таким чином Він визволив і приготував Ізраїль за допомогою чуд (Вих. 14:21-31), Він подбав про допомогу під час війни (2 Цар. 3:16), Він врятував Свого слугу Єлисея (2 Цар. 6:18), Він визволив ап. Петра для подальшого служіння (Дії Ап. 12:1-19). Він інколи реалізує речі Своїм могутнім словом. Коли Він промовляє – воно стається. Коли Він наказує – воно виконується (Пс. 33:9). Коли Він кличе шкідливих комах – вони з'являються (Пс. 105:31, 34). Коли Він промовляє слово uzдоровлення, недуга зникає (Мт. 8:8, 13). А коли той беззаконник прийде і впродовж деякого часу керуватиме світом, Христос з'явиться і знищить його Своїм могутнім словом (2 Сол. 2:8; Об. 19:20).

У внутрішніх справах Свого уряду Господь застосовує різноманітність засобів. (1) Він користується своїм Словом. Людей часто спрямовано до Святого Писання по провід і вказівки (Іс. Нав. 1:7 і далі; Іс. 8:20; Кол. 3:16). Царі та їхні піддані повинні підпорядковуватися Слову Божому (Пов. Зак. 17:18-20). (2) Бог звертається до людського розуму при розв'язуванні їхніх проблем (Дії Ап. 6:2). Божі дороги не можна збагнути розумом, але вони не перечать здоровому глузду. (3) Бог користується переконанням. Він встановив проповідницьке служіння, щоб навчати й переконувати людей у правді (Єр. 7:13; 44:4; Зах. 7:7; Дії Ап. 17:30). Через Своїх слуг Бог благає людей примиритися з Ним (2 Кор. 5:20). (4) Бог користується внутрішніми перешкодами та стриманістю. Апостол Павло був дуже чутливий до таких внутрішніх показань Божої волі (Дії Ап. 16:6 і далі). (5) Бог використовує зовнішні обставини. Він веде нас біля зачинених і відчинених дверей (1 Кор. 16:9; Гал. 4:20). Звичайно, дуже можливо, що несприятливі обставини можуть бути швидше випробуванням нашої віри, ніж божественною перешкодою у певній дії. Тільки молитва і уважне дослідження можуть визначити, що є причиною у даному випадку. (6) Бог схиляє людські серця в один напрям, ніж у інший (1 Цар. 8:58; Пс. 119:36; Пр. 21:1; 2 Кор. 8:16). Він навіть прихиляє серце лихих людей чинити Його волю (2 Цар. 19:28; Іс. 45:1-6; Об. 17:17). (7) Бог інколи скеровує людей снами і видіннями. Йосип (Мт. 2:13, 19, 22) і ап. Павло (Дії Ап. 16:9 і далі; 22:17 і далі) були так спрямовані.

У деяких Своїх Божественних стосунках Бог використовує особливих посередників – ангелів і Святого Духа. Складається враження, що ангелів Бог вживає в зовнішньому керуванні Своїм урядом (2 Цар. 19:35; Дан. 6:22; 10:5-21; 12:1; Мт. 28:2; Дії Ап. 8:26;

12:7-10), а Святого Духа у внутрішній і духовній частині Свого керування (Лк. 4:1; Ів. 16:7-15; Дії Ап. 8:29; 10:19 і далі; 16:6 і далі; Рим. 8:14, 26). Перші, звичайно, хоч володіють великою силою, але не всемогутні. Останній, Сам будучи Богом, всезнаючий і всесильний.

Г. Теорії, що заперечують доктрину провидіння

Хоча доктрина, яку розглядаємо, одна з найцінніших для дитини Божої, її заперечують ті, хто не вірить у правдивого Бога. Розглянемо побіжно три теорії, які заперечують її.

1. *Натуралізм*. Натуралізм твердить, що природа – це в цілому реальність. Все, що відбувається у всесвіті, зумовлено діями законів природи. Щастя людини та її випадкові успіхи залежать від її знання і співробітництва з цими законами. В той час як Святе Писання визнає існування законів природи, воно не вчить, що вони діють незалежно. Воно не представляє їх як самоспрямовуючих чи самостійно підтримуючих. Бог погоджується з усіма діями цих законів, з матерією і розумом, іноді Він діє цілком незалежно від них. Таким чином можна пояснити чуда Христового втілення і воскресіння.

2. *Фаталізм*. Фаталізм потрібно відрізнити від детермінізму. Перший вважає, що всі події визначаються долею, замість природних причин, і ніщо, що людина може бажати чи чинити, не впливає на хід подій. Детермінізм твердить, що події відбуваються з необхідності за причинною зумовленістю, але що ці події вимушені безпосередніми подіями, з якими вони є у взаємовідношенні причини і наслідку. Фаталізм може говорити про узаконюючу силу Бога, та це, безсумнівно, не Бог Біблії. Фаталізм визнає недостатність натуралізму пояснити все, що відбувається, тому приписує події, які відбуваються, незважаючи на закон природи, безпосередній дії долі. Головне заперечення фаталізму – він перетворює першопричину в довільну й аморальну і, звичайно, безособову.

3. *Пантеїзм*. Всі пантеїстичні теорії – детерміністські за своєю природою, тому вони не містять у собі дійсної доктрини про провидіння. Вони зобов'язані перетворювати керуючу причину в автора гріха, тому розбивають усяку можливість правдивої моральності. Людина, будучи частиною цього пантеїстичного бога, не може не грішити. Крім того, ці теорії не можуть пояснити чуд. Вони можуть говорити про “зміни” й “еволюцію, що несподівано з'являється”, але ці ідеї не можуть пояснити чуд втілення і воскресіння Христа, ані, фактично, якихось інших біблійних чуд.

Вони так само заперечують свободу людини. Будучи частиною цієї системи світу, людина теж діє з необхідності. Проте людина відчуває, що в реальному значенні вона може започаткувати дію і свободою заради логічного процесу чи великого механізму, частиною якого, як припускається, вона є.

Д. Відношення провидіння до деяких особливих проблем

Важко стриматися від засвоювання однієї чи іншої з цих крайнощів: що Бог – єдиний актор у всесвіті, чи що людина є цим єдиним актором. Правда знаходиться десь між цими двома крайнощами. Цей факт треба мати на увазі у зв'язку з нашою концепцією свободи людини і молитвою. Звернімо побіжно увагу на ці відносини:

1. *Відношення провидіння до свободи.* Як було сказано, Бог іноді дозволяє людині діяти так, як їй подобається. Він не обмежує людину чинити її лихі бажання. Бог також іноді стримує людину від здійснення у своїй свободі того, що вона в іншому випадку зробила б. Він користується обставинами, впливом друзів і внутрішньою стриманістю, щоб здійснити цю мету. Іноді Він керує гріхом, дозволяючи йому іти до певного місця, а не далі. Врешті, Бог завжди анулює те, що людина чинить, для здійснення Своєї власної мети. Він навіть перетворює гнів людський, щоб він прославляв Його (Пс. 76:11).

2. *Відношення провидіння до молитви.* Дехто вважає, що молитва не може мати дійсного впливу на Бога, адже Він вже розпорядився, що якраз Він вчинить у кожному випадку. Це крайнє ставлення. “Не маєте, бо не прохаєте” (Як. 4:2) – цим не можна ігнорувати. Бог здійснює деякі речі тільки у відповідь на молитву; інші ж речі Він здійснює і без чиеїсь молитви; а деякі речі Він здійснює всупереч проказаним молитвам. У Своєму всезнанні Він бере все це до уваги, у Своєму провидінні Він суверенно виконує це відповідно до Своєї мети і плану. Якщо ми не молимося про речі, які можемо отримати молитвою, ми їх не отримуємо. Якщо ж Він бажає здійснити щось, про що ніхто не молиться, Він здійснить його і без чиеїсь молитви. Якщо ми молимося про речі всупереч Його волі, Він нам їх відмовить. Отже, існує повна гармонія між Його метою і провидінням та свободою людини.